

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

Факультет іноземної та слов'янської філології

ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Збірник

статей студентів, магістрантів, молодих учених

Видається щорічно

Суми
СумДПУ імені А. С. Макаренка
2021

УДК 80(082)

Ф 54

Друкується згідно з рішенням Вченої ради
факультету іноземної та слов'янської філології
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
(протокол № 10 від 29 квітня 2021 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Кандидат філологічних наук, доцент **В. В. Герман** (головний редактор), кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету іноземної та слов'янської філології **А. М. Коваленко**, доктор педагогічних наук, професор **О. М. Семенов**, доктор філологічних наук, професор **Л. М. Горболіс**, кандидат філологічних наук, доцент **Н. І. Кириленко**, кандидат педагогічних наук, доцент **Н. В. Громова**, старший викладач **Н. Л. Голубкова**, фахівець I категорії **Є. В. Герман** (відповідальний редактор).

Ф 54 Філологічні студії: збірник статей студентів, магістрантів, молодих учених / за ред. В. В. Герман. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 92 с.

Збірник присвячений актуальним проблемам слов'янської й германської філології. Тематика статей охоплює питання фундаментальних і прикладних аспектів лінгвістики, літературознавства й риторики. Автори досліджують проблеми етимології, діалектології, історії, лексикології мов, теоретичні питання історії української й світової літератури, а також актуальні проблеми методики викладання філологічних дисциплін.

Матеріали збірника адресовані викладачам, аспірантам, студентам філологічних факультетів, а також учителям гімназій, ліцеїв, середніх шкіл.

УДК 80(082)

РОЗДІЛ I

МОВОЗНАВСТВО І МЕТОДОЛОГІЯ

К. В. Білик

Науковий керівник – доц. Н. В. Громова

ВИВЧЕННЯ ОБРАЗНИХ МОВНИХ ЗАСОБІВ НА МАТЕРІАЛАХ ПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ ГУРТУ КАЗКА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються особливості образних мовних засобів текстів пісень гурту «Казка». З'ясовано стилістичну роль тропів у текстах пісень гурту. Також визначено глибину емоційності пісень та їх народознавчі аспекти. Наведено способи ефективного використання текстів пісень у навчальному процесі, під час уроків з вивчення лексикології.

***Ключові слова:** мовний образ, символ, пісня, тропи, лексика.*

Постановка проблеми. Суспільство не може стояти на місці, а завжди розвивається. І ми бачимо, що цей розвиток відбувається дуже швидко, а особливо прагнення та захоплення сучасного покоління дітей, яких все складніше зацікавити навчанням та вихованням.

Щоб зробити урок не лише пізнавальним, інформативним, але й підтримувати у дітей зацікавленість предметом, потрібно зануритися в їхні захоплення та інтереси.

Одним із захоплень сучасної молоді є музика, без якої вона не уявляє свого життя, адже музика супроводжує їх скрізь: під час прогулянки, подорожі, на святах, при гарному чи поганому настроях та ін. А от копіювати стиль та манери сучасних виконавців, а особливо улюблених – це завжди впливає на сприйняття світогляду та життя слухачів.

Враховуючи такий вплив музики, змісту текстів на сучасну аудиторію, можна застосовувати цю інформацію при навчанні та вихованні здобувачів освіти під час освітнього процесу.

Дослідження мови пісні є досить широким полем для вивчення, оскільки поети використовують велику кількість різноманітних мовних засобів. Кількість і характер тропів залежать від творчого методу і стилю автора. Поетична мова творів характеризується застосуванням різноманітних мовних засобів. І саме з

використанням сучасної пісенної творчості можна зацікавити учнів до вивчення образних мовних засобів на уроках української мови.

Аналіз актуальних досліджень. На сьогодні ще немає ґрунтовного лінгвістичного дослідження мови сучасних музичних гуртів. Дослідженням культури мови пісень українських гуртів у сучасній науці займалися Юлія Яручик, А. Ю. Власова, О. Є. Клецова тощо.

Мета дослідження. Висвітлення доцільності використання мовно-стилістичних особливостей текстів пісень гурту «Казка» у стилістичному аспекті на уроках української мови. Показати їх ефективність у навчальному процесі.

Об'єкт дослідження. Мова українських пісень гурту «Казка».

Виклад основного матеріалу. Слухаючи музичні композиції, нашу увагу завжди привертає спочатку музика, яка асоціюється з приємними моментами нашого життя, а потім ми вслуховуємося в зміст пісень. І чим більше ми захоплюємося творчістю того чи іншого співака, ми більше шукаємо інформації вже про життя виконавців, історії створення гуртів.

Так, перш ніж подавати приклади пісенної творчості співака чи гурту, ми знайомимо здобувачів освіти з життям та творчістю гурту.

Оскільки в статті йдеться мова про гурт KAZKA, то доцільно трішки звернутися до історії створення цього гурту. KAZKA – це молодий український гурт, який утворився у 2017 році. Гурт створений вокалісткою Олександрою Зарицькою, музикантом і звукорежисером Микитою Будаšem та мультиінструменталістом Дмитром Мазуряком. Дебютував на радіостанціях з піснею «Свята», з нею ж взяв участь у кастингу шоу «Х-фактор» – 8 та дійшли до 5-го прямого ефіру.

Музикантам кілька разів присуджувалося звання «Прорив року», а з піснею «Плакала» вони отримали статуетку в номінації «Хіт року» і відзначилися в рейтингу найпопулярніших треків України за версією Apple Music. За свого існування гурт встиг взяти участь у «Х-Факторі», засвітитися на Національному відборі «Євробачення», випустити три кліпи, дебютний альбом, дати сольний концерт та стати улюбленцями України.

Свій несподіваний зліт на вершину музичного Олімпу учасники групи пояснюють вдалим поєднанням народного стилю і елементів електронної музики, яке максимально розширює межі їх потенційної аудиторії.

Гурт має глибокі емоційні пісні. Кожна пісня – це одночасно окрема історія і частина великого цілого. KAZKA співає про радісне, щасливе, безтурботне дитинство і прощання з ним та болісний перехід у світ дорослих. Одним з частих образів гурту є танець: у пісні «Ніхто» танець подається відчайдушним інтимним образом єднання з коханим, у пісні «Сама» – напівп'яним самотнім танцем з тінню, а в пісні «Танці» – як спосіб маніпуляції чоловіком.

Авторські тропи яскраво і доречно передають настрій та характер пісень і мають величезний вплив на слухача та читача.

Головною темою пісні «Плакала» – це історія двох дівчат, зовсім юної і молодої мами, які переживають розставання з коханими, які не виправдали їх надій. Це призвело до нестримних сліз розчарування, проте, коли сльози висохли, дівчата твердо вирішили почати все спочатку.

Текст пісні насичений метафорами: «Горять, мости горять і сліз моря», «Врятують від стріл твоїх хоч би тіло», «Загнав під лід не знайду душу я», «Болить, ой як болить, і кров кипить», «Зотліла ніч, зранку все стало сіре» та ін.

Прослідковується звукове оформлення як алітерація – повторення подібних за звучанням приголосного звуку [р] для підсилення виразності:

*Врятуюсь від слів твоїх – буду ціла.
За рік образ не складу ціну я.
Горять, мости горять і сліз моря.
Та знай, це гра моя, менш слів – більше діла.*

Використана в тексті така поетична фігура, як риторичне запитання: «А лице умий дощем, що треба ще?».

Рефрен (повторення групи слів, рядка або кількох віршованих рядків у строфах):

*«... Та знай, це гра моя, менш слів – більше діла...
Та донька вже не спить, менше слів – більше діла.»*

Приклади завдань для використання на уроках української мови.

1. В уривку використано.

А. асонанс

Б. алітерація

В. оноματοпея

Г. художня деталь

«Врятуюсь від слів твоїх – буду ціла.

За рік образ не складу ціну я.

Горять, мости горять і сліз моря.

Та знай, це гра моя, менш слів – більше діла.

Врятую від стріл твоїх хоч би тіло.

Загнав під лід не знайду душу я.

Болить, ой як болить, і кров кипить.

Та донька вже не спить, менше слів – більше діла.»

2. Установіть відповідність.

Художній засіб

1) риторичне запитання – В

2) метафора – Б

3) рефрен – А

Уривки

А. ... Та знай, це гра моя, менш слів – більше діла..

...Та донька вже не спить, менше слів – більше діла.

Б. ... Горять, мости горять і сліз моря.

В. ...А лице умий дощем, що треба ще?

3. Пісня «Поплакала» побудована на:

А. порівняннях

Б. паралелізмі

В. метафорах

Г. тавтологіях

У пісні «Ніхто» героїня намагається зберегти в собі безтурботну дитину, утримати ще те «казкове». Вона все ще бачить мольфарів у лісі та намагається зчитувати знаки, які пророчать майбутнє чи допомагають зрозуміти реальне життя.

Символи, знаки з небес,

І мольфари не віщують нам добра з тобою.

Однак реальне все більше інтригує та поглинає її. До нього можна доторкнутися, обійняти і поцілувати. Таким чином підліткова романтична міфологія трішки відходить на другий план.

Пісня також насичена метафорами: «Глипка пекельна земля Обпікає ноги», «в лісі дерева не сплять», «Стіни мовчать», порівняннями: «...А я люблю тебе, як ніхто», «...Наче марево мій шлях», персоніфікаціями: «... дерева не сплять...», «... стіни мовчать...».

Приклади завдань.

1. В уривку використано.

- А. епітети
- Б. порівняння
- В. символ
- Г. гіпербола

*«З нами, щось не так
Наче, марево мій шлях
Я для тебе давно – ніхто
Багато слів, замало дій
Ти не знаєш моїх мрій
А я люблю тебе, як – ніхто»*

2. Установіть відповідність.

Художній засіб

- 4. порівняння – В
- 5. метафора – Б
- 6. персоніфікація – А

Уривки

- А. ... В лісі дерева не сплять.
- Б. ... Глипка, пекельна земля
Обпікає ноги.
- В. ...Наче марево мій шлях.

У пісні «Сама» героїня у стражданнях за молодим чоловіком наївно питає:

*«Лише тиша пише в чат,
Де вони тільки беруть тих хороших дівчат?»*

Підвищення пізнавального інтересу до навчання учня з шкільних дисциплін – основне завдання сучасної освіти. Якщо учню цікаво на уроці, він сам прагне до пізнання нового, і вчителю залишається тільки правильно направляти і коректувати цей шлях.

І одним з напрямків мотивування пізнавальної діяльності учнів – це музика. На сьогодні існує безліч молодіжних музичних стилів, груп, виконавців кожен з яких має своїх прихильників. Якщо розглядати музичні переваги більш широко, як невід’ємну частину естетичних, психологічних, світоглядних, життєвих, стильових переваг і установок, то вони відіграють вирішальну роль у формуванні духовного світосприйняття молодого покоління.

Висновки. Отримані результати з досліджуваної проблеми не претендують на повноту й вичерпність характеристики творчості гурту KAZKA, але можуть слугувати корисним додатковим матеріалом для вивчення мови українських гуртів загалом та індивідуального стилю учасників гурту зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова: Стилїстика. Київ: Наук. думка, 1973. 588 с.
2. Возняк Т. І. Теорія літератури. Довідник. Практикум, 2016. – URL: <https://www.slideshare.net/HelenGolovina/ss-58546688>.
3. Гурт KAZKA: історія створення. SHVEDW, 2019. – URL: <https://www.navitv.net/gurt-kazka-istoriya-stvorennya>.
4. Гурт KAZKA створює свій мультсеріал, – Олександра Заріцька. – URL: <https://uatv.ua/gurt-kazka-stvoryuye-svij-multserial-oleksandra-zaritska-video/>.
5. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / гол. ред. О. С. Мельничук. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1982. 631 с.

Bilyk K. Studing the imaging language means on the materials of "Kazka's" band songs in Ukrainian language lessons.

The features of figurative language means of the lyrics of the band "Kazka" is considered in the article. The stylistic role of tropes in the lyrics of the band is clarified. The depth of emotional songs and their ethnographic aspects are also determined. The ways of effective use of lyrics in the educational process, during lessons on lexicology are given.

Key words: linguistic image, symbol, song, trails, lexical material.

ДІАЛЕКТИЗМИ У ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ СЕРГІЯ ЖАДАНА

У статті описано вживання діалектизмів у поезії Сергія Жадана, проаналізовано види діалектизмів, що функціонують у поетичних творах майстра слова, розкрито їх експресивну функцію та семантичні особливості.

***Ключові слова:** діалектизми, лексичні діалектизми, етнографічні діалектизми, семантичні діалектизми, експресивна функція, семантика.*

Постановка проблеми. Серед багатого різноманіття лексики сучасної української мови особливу увагу привертають діалектизми, оскільки вони мають специфічний план вираження та є рідковживаними лексичними одиницями у поетичній мові. У поетичних творах діалектизми «відтворюють розмовноінтимний колорит» [6, с. 38], передають особливості світосприймання, світовідчуття та світобачення жителів певної території, яку змальовує автор. Діалектизми є перлинами в лексичному складі сучасної української мови, вони прикрашають поетичне слово, бо є унікальними одиницями, які становлять джерело для поповнення словника мови.

Мета статті – проаналізувати вживання діалектизмів у поетичних текстах Сергія Жадана, простежити експресивну функцію слів-діалектизмів у поетичних збірках поезій «Тамплієри», «Антенa», «Список кораблів».

Аналіз актуальних досліджень. У сучасному мовознавстві діалектизми української мови ґрунтовно досліджують такі мовознавці, як С. Бевзенко, І. Білодід, А. Грищенко, М. Жовтобрюх, С. Караман, Ю. Ковалів, Л. Лисиченко, М. Плющ, О. Пономарів. Наукові розвідки Г. Аркушина присвячені описові західнополіської шацької діалектної лексики, а також діалектизмів у молодіжному жаргоні. О. Бугера описує соціальні діалектизми з погляду походження, Н. Задорожна аналізує діалектну лексику східнополіської говірки, І. Нечитайло та Т. Черниш вивчають праслов'янські діалектизми. Н. Коваленко розглядає діалектні слова у складі фразеологізмів, Т. Левченко – у мові ЗМІ, Г. Седунова – у піснях українських музичних гуртів.

Вживання діалектизмів у прозових текстах українських письменників постійно перебуває в колі наукових досліджень таких мовознавців, як А. Гаврил,

Г. Гримашевич, М. Кришталь, Б. Коваленко, Ж. Колоїз, Б. Сергієнко, Л. Спанатій, С. Литвинська, О. Матвіїшин, І. Матвіяс, О. Микитюк, Є. Пилипенко, О. Самборська, Т. Ткаченко тощо.

У поетичних творах діалектну лексику досліджують у різних аспектах: В. Німчук аналізує старокнижні елементи і діалектизми в Шевченковій поезії, Л. Пена розглядає лексичні діалектизми у поетичному мовленні І. Малковича, Г. Турелик, М. Матіос, А. Поповський вивчає діалектне мовлення у поетичних текстах Д. Яворницького. У той же час діалектизми, вживані в поезії Сергія Жадана, досліджені недостатньо.

Виклад основного матеріалу. Діалектизми, як зазначає Ю. Ковалів, – це «позанормативні слова та словосполучення, характерні для мовлення жителів певного краю, не введені до складу активного словника загальнонаціональної (літературної) мови, які є невичерпним джерелом її поповнення та оновлення» [6, с. 286].

І. Білодід серед територіальних діалектизмів виокремлює «три основні групи: лексичні, етнографічні та семантичні» [8, с. 183]. Лексичні діалектизми – це «слова діалектного вжитку, що позначають поняття, для вираження яких у загальнонародній мові вживаються назви, утворені від іншої непохідної основи», наприклад, «*бараболя – картопля*», «*коросліп – пролісок*», «*когут – півень*» [8, с. 183-184]. Етнографічні діалектизми – це «назви місцевих реалій і понять, що не відомі або не використовуються поза межами певного говору чи групи споріднених говорів», ці мовні одиниці не мають відповідників у загальнонародній мові, наприклад, «*бебешка – вид кофти*», «*каварма – страва з баранини*», «*ванькир – бічна кімната*» [8, с. 187-188]. Семантичні діалектизми – «слова загальнонародної мови, які в місцевих говорах відрізняються значеннями і сферою вживання <...> поза контекстом такі слова звичайно не сприймаються як відхилення від загальнонародної мови», наприклад, «*берег – гора*», «*вага – журавель біля колодязя*», «*врода – врожай*» [8, с. 189-190].

М. Плющ констатує, що «у художньому мовленні діалектизми використовуються як важливий засіб зображення місцевого колориту, специфіки побуту і як засіб передачі індивідуального мовлення героїв твору» [9, с. 132].

Аналіз поетичних творів Сергія Жадана показав, що в поезії майстра слова переважають лексичні діалектизми різної семантики:

1) назви споруд: *обійстя, робітня* тощо. «Словник української мови в 11-ти томах» так трактує значення діалектизма: «садиба, двір» [7, т. 5, с. 505]. У поетичних рядках «*і повітря несе його над найріднішою з рік, / над чужим обійстям, над чийсь житлом*» [1, с. 250] лексема *обійстям* навіює почуття спокою, доброзичливої атмосфери, незважаючи на семантичне значення розташованого поруч прикметника *чужим*. Експресивна функція лексеми *обійстя* полягає в уявленні українського народу про господарське подвір'я як про щось сакральне.

«Словник української мови в 11-ти томах» потрактовує діалектизм «*робітня*» як «майстерня» [7, т. 8, с. 586]. У віршових рядках Сергія Жадана «*Літери, що лише досягають / звучання, лише набувають форми в робітнях крику*» [2, с. 250] простежуємо семантичний наголос на значенні *робота*, а не *майстерня*, що рецептивно сприймається як напружена, тяжка праця, яка потребує значних зусиль і приносить певні результати;

2) назви рельєфу та штучно створених споруд: *твань, загати* тощо.

«Словник поліських говорів» подає таку дефініцію: «*твань* – те саме, що *тапіло*», «*тапіло* – *трясовина*», тобто болото [5, с. 210-211].

Незважаючи на те, що *трясовина* викликає негативні емоції, асоціації небезпеки, загибелі, у контексті «*Літні ріки обступає трава. / Теплу твань торкає важке весло*» [1, с. 81] лексема *твань* ніби «пом'якшує» рецепцію поетичних рядків, створює ефект спокою, гармонії у природі, яка настроєво передається читачу.

«Словник української мови в 11-ти томах» подає слово *загати* з позначкою *діал.* і визначає його як «вал, насип, стіна, а також подвійний пліт, засипаний всередині чим-небудь, як огорожа», «стіна хліва, зроблена з подвійного плоту, закладеного всередині соломною і т. ін.» [7, т. 3, с. 73]. «Словник поліських говорів»

наводить таке визначення: «шар соломи, сухого очерету тощо, яким взимку обкладають стіни житла для утеплення» [5, с. 76].

У поетичних рядках «*Перекрикують біль, ніби ламають загати, / ніби криком хочуть спинити кров убивчу*» [1, с. 91] лексема *загати* порівнюється із болем, а дієслово *ламають* ніби полегшує цей біль. При цьому діалектизм *загати* несе в собі конотативне значення якогось великого, важкого предмета;

3) явища природи: *зазимки* та ін.

«Словник поліських говорів» подає значення лексеми *зазимки* як «перший сніг» [5, с. 77]. В. Жайворонок розширює його визначення: «народна назва початку зими, супроводжуваного звичайно заморозками, першими холодами» [4, с. 233].

Діалектизм *зазимки* для Сергія Жадана – це не лише холодна пора року. Ліричний герой хоче залишитися *в цих зазимках*, для нього вони асоціюються з чимось рідним, близьким душі: «*і найбільше йому б хотілось лишитись на зиму тут, / в цих зазимках, в цих сутінках і снігах*» [1, с. 251];

4) стан здоров'я людини: *остуда*.

«Словник української мови в 11-ти томах» подає тлумачення слова *остуди* (з позначкою *діал.*): «простуда; плями на обличчі» [7, т. 5, с. 790]. У поетичних рядках «*проводячи тебе від жару до остуди, / тобі слугують за осіннє тло*» [3, с. 46] діалектизм набуває дещо таємничого відтінку, створює ефект «поза лаштунками», містить прихований смисл хвороби на фоні холодної пори року, натякає на прихід холодів не лише зовні, а і в душі ліричного героя, обтяжує його тривожною меланхолією давноминулого, навіює спогади, від яких він починає хворіти не так фізично, як душевно.

Значно рідше у поезії Сергій Жадан вживає інші види діалектних одиниць. Так, нами зафіксовано поодинокі випадки вживання етнографічних діалектизмів: «*Буду вдихати вітер зі смаком бензину. / Буду нести цей сніг на собі, як верету*» [1, с. 29]. «Словник української мови в 11-ти томах» подає значення лексеми *верета* як «різнокольоровий килим з грубої вовни» [7, т. 1, с. 329]. Метафоричність такої подачі предмета хатнього вжитку апелює до зображення

протилежних смислових хронотопів: між рядків прочитуємо образ хати, що асоціюється із домашнім вогнищем, захистом та затишком на противагу зовнішньому світу, який символізує чужий простір, а відтак – небезпеку.

Висновки. Діалектизми у поетичному мовленні Сергія Жадана виконують важливу стилетворчу та образотворчу роль, є одним із засобів увиразнення, доповнення ментальності ліричних героїв на рівні світовідчуття. У поетичних творах Сергія Жадана переважають лексичні діалектні слова різної семантики, рідше автор уживає етнографічні діалектизми. Діалектна лексика майстерно вплітається у художню канву тексту та набуває особливого конотативного семантичного значення у синтагматиці з іншими словами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жадан С. Антена: поезії Чернівці: Меридіан Черновіц, 2018. 304 с.
2. Жадан С. Список кораблів. Чернівці: Меридіан Черновіц, 2020. 160 с.
3. Жадан С. Тамплієри. Поезії. Чернівці: Книги – ХХІ; Meridian Czernowitz, 2016. 120 с.
4. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
5. Лисенко П.С. Словник поліських говорів. Київ: Наукова думка, 1974. 260 с.
6. Літературознавча енциклопедія: у двох томах. Т. 1 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
7. Словник української мови: в 11-и томах. Київ: Наукова думка, 1970-1980.
8. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1973. 438 с.
9. Сучасна українська літературна мова: підручник / [М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.]; за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища школа, 1994. 413 с.

Horbatenko I. Dialectics in the poetic work of Serhiy Zhadan.

The article describes the use of dialectics in poetry Serhiy Zhadan, analyzed species, which include dialectisms in poems of Serhiy Zhadan, revealed their expression function and semantic features.

Key words: *dialect, dialectisms, lexical dialectisms, ethnographic dialectisms, semantic dialectisms, expressive function, semantics.*

А. О. Зленко

Науковий керівник – проф. Т. П. Беценко

СЕМАНТИКА І ПОЕТИКА ЗНАКІВ-СИМВОЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ПРОСТОРУ У ХУДОЖНІЙ МОВІ В. ГОЛОБОРОДЬКА

У статті розглянуто семантику знаків-символів на позначення просторових понять у художній мові В. Голобородька. Зосереджено увагу на аналізі макрпростору села, здійснено класифікацію просторових лексем на позначення сільського локусу, що актуалізовані у поетичній творчості В. Голобородька.

Ключові слова: *семантика, лексема, знаки-символи, ідіостиль, поетична мова, художня картина світу.*

Постановка проблеми. В. Голобородько – митець з непізнаним поетичним світом, самобутньою манерою письма, колоритністю, візуалізацією. Його філігранно витончене слово непізнаване й незатерте крізь роки, а думка – актуальна і чисто довершена та, водночас, сильна й естетична. Ознакою лінгвостилю письменника визначають «вправність, досконале володіння мовою», технікою поетичної мовотворчості – усією сукупністю «художньо-естетичних і стилістичних рис, прийомів, уподобань, що визначають своєрідність художнього бачення світу», які «у Василя Голобородька ґрунтуються на оспівуванні, піднесенні реалій звичайних, буденних, надто простих і звичних, раніше навіть ніким не помічених» [2]. Мовно-поетична культура В. Голобородька вважається феноменальним явищем в українській художній творчості. У поетичному дискурсі митця особливе місце займають просторові поняття. На нашу думку, пізнання семантики символів-локативів слугуватиме джерелом осягнення поетичної мови як своєрідної знакової системи.

Аналіз актуальних досліджень. Відомі розвідки таких учених: А. Макарова, Л. Неживої, М. Ільницького, О. Кицан, О. Кузьменко, О. Неживого, Т. Пастуха, Ю. Шутенко, Н. Науменко, Л. Дударенко, М. Шленьової, Т. Беценко та ін. Інтерес до ідіостилю письменника останнім часом зростає, що зумовлено значущістю поетичного слова митця, його самобутністю, незатертістю, небуденністю поетичного мислення.

Мета статті – описати семантику знаків-символів на позначення просторових понять, засвідчених у поезії В. Голобородька.

Виклад основного матеріалу. Проблема семантики знаків-символів на позначення простору становить певний інтерес для текстознавців. У процесі мовного аналізу твору часто виникає необхідність визначити просторову наповненість художнього світу митця, оскільки у більшості випадків художній простір твору характеризує індивідуальний стиль та манеру письма художника слова.

Проблема мовного вираження простору, на думку Л. Лисиченко, в українській поезії є складною, тому заслуговує пильної уваги дослідників,

бо дає цінні матеріали для розуміння не тільки явищ літератури, мови, етики, а й того, що ми сьогодні називаємо ментальністю народу [5, с. 6].

Художній простір у літературознавстві, лінгвістиці тексту постає досить важливою і складною категорією, аналіз якої провадить до розуміння механізмів поетики творчості: «Зауваження щодо мистецтва, простору, їхньої взаємодії залишаються питаннями, навіть коли звучать у формі стверджень», – так починає свою статтю «Мистецтво і простір» М. Гайдеггер [6]. Простір з такими категоріями, як художній текст, композиція, художній час, колір тощо, входить до апарату структурного аналізу творів мистецтва.

У Василя Голобородька чітко окреслені два простори – локуси **село і місто** – у мегапросторі **Україна** (Батьківщина, рідний край). Простір села – центральний в ідіостилі В. Г.: *Тут ми живемо споконвіку,/ так довго,/ що вже й не розуміємо назв наших річок,/ у прадавнині названих нашими прадідами / нашою прамовою... / Ніхто нас не розшукує у цьому світі:/ село без пісень –/ льотовище без посадових вогнів,/ жоден літак не сяде у нашому у краї.../ Стежки від хати до хати,/ від криниці до криниці,/ від села до села/ заростуть топчиною* («Тут ми живемо»). Справедливим вважаємо міркування, що «стильова манера В. Голобородька – відображення поетичного досвіду як самого митця, так і національної та світової поетичної традиції. Водночас вона є фактом оригінального художнього мислення письменника» [2].

Село у світосприйманні поета – це простір, що охоплює довічні реалії життєіснування українців: житло, побут, хліборобську працю, природу. Тому закономірно, що український сільський простір – земля, нива (поле) з комбайнами, сівалками, сівбою, оранкою, збиранням урожаю, хатою, садом та рослинністю навколо хати і становить **макропростір** буття українців.

Отже, макропростір **село** у художньому світі В. Г. репрезентований за допомогою таких ключових лексем, як земля (степ, нива, край, сторона); хата з обійстям; сад з рослинністю. Одвічний атрибут, який означає простір села, – **криниця** – символізує батьківщину, спадкоємність поколінь і традицій; здоров'я, силу, а також чистоту, святість і високу духовність. **Стежка** – знак-

символ чогось нового, незвіданого, єдності або розриву поколінь, спадкоємності.

Річка є символом руху, плину часу, рубежем між своїм і чужим простором.

Цінним для поета уявляється простір **сільської хати**: *Хата іде, / а за нею, як черідка гусей, / крокують інші хати – усе село – / не схожі між собою / і нашою хатою, / але такі білесенькі, / з широкими очима, / у таких же золотих солом'яних хустках, / у таких же вишневих сукенках садів* («Дорогою через літо»). Селянська хата є головною прикметою селянського простору з її духовно наповненою життєздатністю. У поетичному доробку митця українська **хата** виступає знаком-символом священного простору, батьківщини, рідної землі, продовження роду, материнської любові, тепла, святості, єдності, добробуту, захисту і допомоги.

Природа є одвічним мотивом селянського простору. Тому **сад** як мікропростір села виступає невіддільною його частиною зі своєю атрибутикою. Наповнення саду становлять дерева, кущі (калина), інша рослинність: *Любо яблуньці жити у нашій хаті, / тільки з того боку вікна: / я дивлюся на її рожеві щічки у вікно / і яблунька дивиться на мої рожеві щічки у вікні* («Дві яблуньки») чи то груша, персоніфікована, оживлена: *А потім ми запросили вечеряти / білу грушку, / яка стояла під хатою ...* («Грушка»). Сад, особливо фруктовий, здатний плодотворити, тому символічно вказує на єднання поколінь, душу, а також на впорядковану природу. У поезії «Садок і літання» автор возвеличує вишневий садок, який виступає оберегом та пам'яттю: *Мати дарує синам по вишневому дереву – / садок, / з хрестиків складає їм високі крила – / на майбутнє.*

Українська рослинність займає виняткове місце у художньому просторі В. Голобородька. Напр.: *Що за дерево на горі стоїть, / красочками красується, / полечу й собі до дерева-любистку квітками милуватися.* Насамперед **любисток** є оберегом хати, обійстя, а також символом любові, злагоди (*як до дерево-любисток усі люблять, / щоби так хлопці моє ім'я любили*) («Дерево-любисток»). Тож ця рослина для українців цінна та доволі символічна.

Улюбленим у поета є **соняшник** – один із символів української землі – ознака її родючості і процвітання: *Ми одночасно вирішили прикрасити голі стіни – / стали чіпляти репродукцію картини «Соняшники»: / на жовтому*

тлі – жовтими – соняшники... («Соняшники»). У поезії «Квітка: мальва» **мальва** – символ любові до рідної землі, до свого народу і батьківської хати. Це оберіг української оселі: *Так і цвіте мальва у тому городочку,/ свічкою навпаки – знизу догори –/ горить./ Не догорає: стебло усе вищає,/ ти усе помітніша,/ звідки б не подивитися метеликом у той бік,/ де тебе вперше – поміж мальв – побачив.* У іншому творі: *Калиною розквітлою об Різді,/ ти повернувся, Василю, на Україну/... І я саджаю на білому аркуші калину,/ що в лузі синім цвітом процвітає: поки перший рядок дописую – на другому рядку калина уже виростає на папері...* («Калина об Різді»), В. Г. уживає одвічний символ України – **образ калини**, що слугує знаком-символом на позначення України, батьківщини, рідного дому; материнства, жіночності; дівочої чистоти й краси; кохання, вірності; сімейного благополуччя й достатку; гармонії життя та природи. Переконаємося в істинності думки, що «фольклорно-пісенний континуум – невичерпне джерело формування поетичної картини світу митця» [2].

Майстерно відтворює поет буденну «ниву» і стає її невіддільною частинкою: *випала... пшенична нива/ та як я на тій ниві малий лежу!* («З дитинства: хліб»). Нива через сприйняття ліричного героя змальована неосяжною і глибокою, як море: *Я упав, я втопився у хвилях ниви:/ високо в небі стояло колосся,/ плавали угорі рибинками птахи,/ пропливали наді мною човнами хмарки,/ колеса на гарбах рипіли крізь воду далеко./... А мати пестила лагідно колосся,/ зерно у долонях пересипала...* («З дитинства: хліб»).

Нива – знак-символ на позначення архетипу землі, переродження, оновлення, оживання, вмістилище колообігу, а також миролюбності, надійності, хазяйновитості та невтомної праці. Вона виступає магічним, сакральним символом українського народу.

Висновки. Знаки-символи на позначення сільського простору відіграють значну роль у поетизації художнього світу Василя Голобородька. Його художня мова постає як відповідний духовно-буттєвий простір з оригінальною, самобутньою картиною світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беценко Т. П. Поетичний мовосвіт Василя Голобородька: прикмети ідіостилю. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2017. № 31, Т. 1.
2. Беценко Т. П. Світ поетичного слова В. Голобородька – сюрреаліста. *Слово і Час*. 2018. № 6.
3. Голобородько Василь. Летюче віконце. Вибрані поезії. Київ: Український письменник, 2005. 463 с.
4. Голобородько В. І. Ікар на метеликових крилах: Вірші. Київ: Молодь, 1990. 160 с.
5. Лисиченко Л. А. Художній простір у мовній картині світу поетичного твору. *Лінгвістичні дослідження*. Науковий вісник. Харків: ХДПУ, 1997. Вип. 3. С. 3-6.
6. Мочернюк Н. Художній простір у контексті інтермедіальності. Івано-Франківськ, 2012.
7. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.

Zlenko A. *Semantics and poetics of signs-symbols on the designation of rural space in the artistic language V. Holoborodko.*

The semantics of signs-symbols to denote spatial concepts in the artistic language of V. Holoborodko is considered in the article. Attention is focused on the analysis of the macro-space of the village, the classification of spatial tokens to denote the rural locus, which are actualized in the poetic work of V. Holoborodko.

Key words: *semantics, token, signs-symbols, idiosyle, poetic language, artistic picture of the world.*

С. В. Калиш

Науковий керівник – ст. викл. Р. В. Оробінська

ЕМОЦІЯ РАДОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

У статті представлено сутність емоційного стану радості та узагальнено особливості його психологічних проявів, що впливають на вираження мовного коду в процесі мовленнєвої взаємодії. В праці узагальнено основні прояви емоційного стану радості у живому спілкуванні людей.

Ключові слова: *радість, почуття радості, емоція.*

Постановка проблеми. Емоційність мовлення завжди була одним із найбільш складних, разом із тим, надзвичайно цікавих тем для дослідження в лінгвістиці. Ця цікавість продиктована, передовсім, різноплановістю вираження об'єкта дослідження та потребою залучення цілої низки дисциплін гуманітарного напрямку (психології, філософії, соціології тощо) до встановлення особливостей його реалізації. Радість є одним із найбільш цікавих станів людини, які супроводжуються позитивним емоційним збудженням, що впливає на її поведінку, у тому числі й мовленнєву.

Аналіз актуальних досліджень. До питання про лінгвістичні особливості реалізації емоції радості звертались не тільки вітчизняні (П. Анохін, М. Гамзюк, І. Кучманіч, І. Павлов, К. Платонов, М. Статюк, С. Селіванова, Г. Шингаров), але й зарубіжні вчені (У. Джеймс, К. Ізард, К. Шерер, У. Шиблз). Психологічні особливості емоційного стану радості розглядали А. Петровський та М. Ярошевський. Певні особливості вербалізації цієї емоції представлені в роботах В. Шаховського. Ці та інші вчені зробили значний внесок у вивчення радості, емоційність, проте, й досі залишається одним із актуальних об'єктів дослідницької уваги сучасних науковців. Цікавим виявляється й встановлення особливостей впливу емоцій на вираження мовного коду в процесі спілкування.

Мета статті полягає у встановленні сутності поняття радості, яке є релевантним для здійснення лінгвістичних розвідок. Для досягнення поставленої мети визначено **два завдання**: встановити сутність поняття радості в лінгвістиці та схарактеризувати особливості вербалізації цього емоційного стану.

Виклад основного матеріалу. Радість – це, в першу чергу, емоція, яка, поряд з іншими емоційними станами, супроводжується психо-фізіологічним збудженням людини. Емоційний стан, слідом за іншими вченими, ми розглядаємо як узагальнююче поняття, яке об'єднує емоції, емоційні стани, переживання й почуття людини, що є наслідком її реакції на зовнішні й внутрішні подразники [8 с. 111].

Емоційний стан – це наслідок внутрішніх переживань, тобто емоцій. Під емоцією у своїй роботі ми розуміємо особливий клас психічних процесів і станів пов'язаних з інстинктами, потребами й мотивами, що відображають у формі тимчасового переживання (задоволення, радості, страху тощо), значущих для життєдіяльності індивіда явищ і ситуацій, які діють на нього [7 с. 76].

Очевидно, що емоції – це відхилення від положення внутрішньої стабільності в сторону позитиву або негативу. Відповідно, залежно від напрямку цього відхилення, визначається й тип емоції: позитивні або негативні. Кожен із зазначених типів у свою чергу поділяється на підтипи залежно від глибини переживання позитивних або негативних емоцій. Зокрема, позитивні емоції, які відображають внутрішню згоду людини з відповідними ustalеними нормами,

можна умовно поділити на: задоволення, радість, захват, замилювання, самовдоволення, упевненість, повага, довіра, симпатія, ніжність, любов, вдячність, полегшення).

Негативні емоції ж емоції проявляються у вигляді реакцій на відхиленням від параметрів життєдіяльності конкретної людини як особистості (горе (скорбота), невдоволення, туга, сум, нудьга, розпач, засмучення, тривога, переляк, страх, жах, жаль, розчарування, образа, гнів, презирство, обурення, гордість, ворожість, заздрість, ненависть, злість, ревності, сумнів, розгубленість, зніяковілість, сором, відраза і т. д.) [6 с. 42].

В людській свідомості існують чітко сформовані рамки для визначення проявів цих емоцій, які, однак, не є однозначно прийнятими іншими людьми або ж функціонують як емоційна норма, адже емоції є індивідуально зумовленими і залежать від внутрішньої психологічної сформованості кожної окремої людини.

Однією з основних позитивних емоцій людини є радість. У порівнянні з більшістю інших емоцій, радість визначається особливим піднесеним психологічним станом людини під час її переживання. Радісна людина – це перш за все, людина, яка відчуває піднесений позитивний стан. У стані радості людина відчуває задоволення, веселий настрій [3, с. 12].

Радість – це позитивний емоційний стан, що пов'язаний з можливістю задовольнити актуальну потребу, ймовірність якої в цей момент була невелика і невизначена. Це те, що відчувається як внутрішнє переживання, що спричинене позитивним результатом творчої чи соціально значущої дії [5, с. 23].

Теоретики емоційних станів людини розрізняють активну й пасивну радість, а також виділяють рівні інтенсивності переживання радості. Сильна радість проявляється бурхливо і інколи здається активною, а слабка радість повсякчас проявляється пасивно [2, с. 123].

Загальноприйняте поняття «емоційний стан радості», який широко використовується в науці і побуті, у філософії знайшло вираження у терміні «феліцитарність», який подекуди трансформується й дає назву похідним поняттям. Зокрема, в галузі лінгвістики широко використовується термін

«феліцитарне висловлювання», який означає мовленнєвий засіб вираження емоційного стану радості. Феліцитарні висловлювання у комунікативному процесі стали об'єктом дослідження цілої когорти вчених, серед яких слід назвати В. І. Шаховського, К. Ізарда, Є. П. Ільїна, М. Й. Варія, С. Г. Воркачова.

Ці та інші дослідники дотримувались думки про те, що емоції загалом та емоція радості зокрема, знаходять відображення у реалізації мовних одиниць. Інвентар невербальних дій вираження радості представлено широким переліком кінесичних, фонаційних, проксемічних засобів. У мові як цілісній системі засобів сформувались справжні системи правил вербалізації стану радості.

В. І. Шаховський стверджував, що в лексичному корпусі сучасної німецької мови існує спеціальна лексика [5, с. 143] для вираження певної емоції. Це, як правило слова, що за змістом позначають певний емоційний стан, називаючи його (*die Freude* (радість), *das Glück* (щастя), *das Vergnügen* (задоволення) та синонімічні їм одиниці) [5, с. 35].

Емоційний стан радості може бути актуалізований практично всіма частинами мови. Основним засобом радості слугують вигуки. У процесі функціонування вигуків на позначення радості відбувається їх взаємодія з іншими лексико-граматичними класами слів [1, с. 123].

Вигуки – це слова, які містять ознаки емоційної забарвленості у самому змісті лексичного засобу. Реалізуючись у мовленні, слово-вигук перетворюється на інструмент-репрезентантом емоційного стану мовця. Залежно від змісту цього мовного засобу, змінюється й смислове забарвлення реалізованого на його основі висловлювання (радість, злість, здивування тощо). У живому мовленні вигуки слугують самостійним засобом вербалізації комунікативних намірів мовців або ж є частиною речення, що наповнене певного змісту комунікативною інформацією, посилюючи її емоційним змістом.

У природному непередготовленому неофіційному мовленні вигуки є одним із основних інструментів реалізації комунікативних намірів людей. Як правило, такі мовні засоби втілюють у собі змістовно завершену інформацію. Незважаючи на свою змістовну обмеженість, в контексті комунікативної ситуації вигуки

здатні перетворитись на повноцінний інструмент реалізації комунікативних намірів мовців. Для вирішення цього завдання необхідно аби співрозмовники в однаковій мірі володіли предметом розмови й могли однаково кодувати й декодувати мовний код один одного.

Емоційний стан радості також повсякчас супроводжується вигуками, адже вираження такої яскравої емоції як радість неможливе без залучення цих мовних засобів. У структурі кожної мови сформувався інвентар вигуків – одиниць, які здатні реалізувати певні емоційно забарвлені висловлювання, однак, здебільшого, перелік таких мовних засобів є універсальним для всіх мов: *ah, aha, oh, wow; Super* тощо. Вживання цих вигуків у складі речення не порушує предикативну рамку. Вигук приєднується до структури речення як допоміжний елемент, що посилює зміст, однак не впливає на інформаційну складову повідомлення.

Висновки. Отже, емоція радості є одним із емоційних станів людини, який повсякчас супроводжує людину. Воно характеризується піднесенням внутрішнього відчуття, яке суттєво відрізняється від інших емоційних станів. Реалізація цього стану здійснюється не лише шляхом залучення невербальних засобів (відповідного інтонаційного супроводу, жестів, міміки тощо), але й мовних (феліцитарних висловлювань, реалізованих за допомогою лексем, семантика яких містить частину родового поняття «радість» та вигуків).

Вигуки є одним із основних засобів реалізації емоційного стану радості. У кожній мові існує певний інвентар цих мовних засобів, однак, існують й вигуки, які є подібними в різних мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анохин П. К. Эмоции. Москва: Медицина, 1964. 735 с.
2. Баженова И. С. Обозначение эмоций в художественном тексте (прагматический аспект): дис. докт. филоло. наук: 10.02.16. Москва, 2003. 421 с.
3. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики. Київ: «Академія», 2004. 444 с.
4. Бондаренко А. Ф. Основы психологии. Киев: Издательский центр КНЛУ, 2005. 254 с.
5. Васильев Л. М. Теория семантических полей. *Вопросы языкознания*. 1971. № 3. С. 105-113.
6. Гамзюк М. В. Відображення емоцій лексичними засобами (на матеріалі німецької мови). *Вісник КНЛУ*. Серія філологія. 1999. Т. 2, № 2. С. 39-48.
7. Есперсен О. Философия грамматики. Москва: КомКнига, 2006. 408 с.
8. Изард К. Э. Психология эмоций. СПб.: Питер, 2008. 464 с.

Kalysh S. Emotion of Joy as research object in modern linguistics.

The article presents the essence of the emotional state of joy and summarizes the features of its psychological manifestations that affect the expression of the language code in the process of speech interaction. The paper summarizes the main manifestations of the emotional state of joy in live communication of people.

Key words: joy, feelings of joy, emotion.

А. М. Логвиненко, Г. І. Подосиннікова

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ТЕХНІЦІ ЧИТАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ІГРОВИХ ПРИЙОМІВ В УЧНІВ 3-ГО КЛАСУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто формування англомовної компетентності в техніці читання на початковому ступені навчання; зазначено, що використання навчальних ігор значно підвищує мотивацію та інтерес учнів до вивчення іноземної мови. Розглянуто типи ігрових прийомів (навчальних ігор) у цьому процесі. Охарактеризовано методичну типологію буквених ігор для формування англомовної компетентності в техніці читання в учнів 3-го класу закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: англійська мова, компетентність у техніці читання, ігрові прийоми, навчальні ігри, буквені ігри, початковий ступінь навчання.

Постановка проблеми. Важливим завданням, яке постає перед учнями початкового ступеня у процесі вивчення англійської мови, є формування англомовної компетентності у техніці читання (АКТЧ).

Техніка читання (ТЧ) включає цілий комплекс автоматизованих навичок для того, щоб швидко сприймати графічні образи слів, автоматично співвідносити їх зі звуковими образами та значеннями цих слів [1, с. 590; 8, с. 24].

Компетентність у техніці читання (КТЧ) – це «здатність людини до сприймання і коректного артикуляційного та інтонаційного декодування графічних знаків і письмових повідомлень, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок, знань та мовної усвідомленості» [7, с. 269].

Мета. Розглянути типи ігрових прийомів (навчальних ігор) у цьому процесі. Охарактеризувати методичну типологію буквених ігор для формування англомовної компетентності в техніці читання в учнів 3-го класу закладів загальної середньої освіти.

Аналіз актуальних досліджень та виклад основного матеріалу. Основними компонентами АКТЧ є навички ТЧ, знання у ТЧ та усвідомленість особливостей ТЧ. Вчені Київської методичної школи під керівництвом

С. Ю. Ніколаєвої характеризують компоненти АКТЧ наступним чином. **Навичка ТЧ** – це автоматизована репродуктивна або рецептивна дія, яка задовольняє швидке освоєння графічних образів слів, точне співвідношення їх з відповідними звуковими образами і значеннями слів, оформлення при декодуванні написаного та інтонаційне коректне звукове. До умінь ТЧ відносяться такі види: уміння впізнавання і розрізнення графем, уміння застосовувати у реалізації графемно-фонемних відповідностей. **Знання** у ТЧ, як компонент АКТЧ – це знання того, як озвучуються букви, словосполучення, слова, діакритичні знаки та пунктуаційні знаки в англійській мові, як читати тексти з дотриманням правильної інтонації та швидкості читання. **Усвідомленість** у ТЧ – це здатність учня розмірковувати над процесами освоїти читання, конструюючи систему власних читацьких знань; свідомо розпізнавати й озвучувати графічні одиниці; аналізувати власне читання і робити певні висновки, наприклад приймати рішення щодо наявності грубих помилок правильності читання, аналізувати причини їх виникнення і долати їх за допомогою вчителя застосовуючи ефективні шляхи в процесі [7, с. 269].

У процесі АКТЧ слід враховувати групи труднощів, які можуть виникнути під час читання англійською мовою, які зумовлюються трьома групами факторів: а) індивідуальними особливостями учнів; б) мовою, що вивчається; в) умовами навчання: учителем, технологією навчання і навчальними матеріалами [7, с. 271]. Відповідно, під час навчання ТЧ важливо не тільки формування в учнів необхідних навичок, що входять до змісту цієї компетентності, а й прищеплення інтересу до процесу читання. Тож для формування АКТЧ учнів 3-го класу важливим є використання ігрових прийомів: це відповідає психолого-фізіологічним особливостям віку, значно підвищує мотивацію та інтерес учнів до вивчення іноземної мови, що є однією з головних умов ефективності навчання, забезпечує ефективність передачі знань та формування мовленнєвих навичок через вирішення різноманітних завдань творчого характеру, розвиває індивідуальні можливості й здібності учнів, активізує увагу, пам'ять, уяву, формує навички аналізу, синтезу, моделювання, прогнозування, тощо

(Т. Г. Васильєва, М. В. Денисенко, О. О. Коломінова, С. В. Роман, І. С. Степнова, І. В. Шастова та інші).

Результати досліджень показують, що участь у грі є важливим та найвагомим мотивом вивчення англійської мови. Вони розвивають в учнів: можливість проявити себе у колективній роботі, стати лідером (капітаном) у команді, бути не гіршим за інших, показати кращі якості, докласти власні зусилля для перемоги команди, успішно і вірно виконати свою роль у грі, можливість здобути та поглибити власні знання та навички, особиста зацікавленість та інтерес до ігрової діяльності, відчуття себе членом колективу та команди [3, с. 8].

Навчальні ігри можна класифікувати за такими критеріями:

1) за походженням: готові ігри (доміно, лото) вони розроблені спеціально для уроку іноземної мови (ігри з використанням карток, м'яча та ін.);

2) за призначенням: ігри для систематизації знань і формування таких навичок, як граматичних, лексичних та фонетичних, а також ігри для розвитку спілкування, аудіювання, читання й письма;

3) за характером основних дій учнів: ігри з м'ячем, ігри з числами, ігри з картками, ігри щоб розгадати, ігри на запам'ятовування, ігри-пантоміми, рухливі ігри, ігри з гральними кісточками, з ляльками та деякі інші;

4) за кількістю гравців: індивідуальні, парні (грають водночас всі учні в парах), групові (грає декілька команд), колективні (грає увесь клас під керівництвом ведучого);

5) за наявністю реквізиту [4].

Як відомо, зважаючи на тісний зв'язок читання з письмом (ці види мовленнєвої діяльності належать до писемного мовлення, їх матеріальною основою є текст як система закодованих знаків), навчання ТЧ здійснюється одночасно з навчанням техніки письма [7, с. 271]. Тож у формуванні АКТЧ учнів 3-го класу закладів загальної середньої освіти особливе місце доцільно відвести буквеним іграм (word games), які детально розглянуті та класифіковані у дослідженні В. М. Карпової [6, с. 207]. Буквені ігри допомагають сформувати

мовленнєві навички АКТЧ та компетентності у техніці письма, уникнути фізичного та інтелектуального перевантаження, допомагає краще засвоїти матеріал ситуаціях які близькі до реальних [2, с. 18]. Дослідивши механізми комбінаторних перетворень в буквених іграх, В. М. Карпова звернулася до теорії сполучень, яка є складовою частиною розділу елементарної алгебри, що вивчає операції з кінцевими множинами. Згодом, на основі методичної інтерпретації текстів буквених ігор, ігри були об'єднані в групи і на цих засадах був складений їх «типологічний атлас» (термін В. М. Карпової), або методична типологія.

Отже, буквені ігри були розділені на три групи, або методичні типи – буквені задачі, головоломки та шаради.

Перша група – буквені задачі (англ. Word Challengers). За змістом вони являють собою буквені комбінації, поєднані у слові, а за формою нагадують задачі, тому що мають відоме, невідоме і зазначається умова розв'язання. До різновидів буквених задач належать наступні:

1) анаграма (англ. Anagram Game – перестановка букв) – це слово або словосполучення, що формуються шляхом перестановки букв, які складають інше слово або словосполучення;

2) паліндром (англ. Palindrome) – це слова, які читаються однаковісінько зліва направо і справа наліво;

3) метаграма (англ. Metagram) – загадка, в якій одна буква слова заміщується іншою; задані слова можуть відгадуватися за ознаками, які сформульовані в римованому тексті; в сутності такого завдання є важливим те, що треба вказувати букви, зміна яких змінює значення слова; найпростішим видом метаграми є гра, що є відома з дитинства – «зіпсований телефон» (Gossip), правила якої полягають у передаванні повідомлення один-одному по колу;

4) логогриф (англ. Logogrith, від гр.: logos – слово, grithos – загадка) – це буквена гра, метою якої є пошук загаданого слова і утворення від нього нових слів шляхом відкидання від нього окремих букв або складів;

5) лото (англ. Word Bingo) – у цій грі пропонується доповнити слово до цілого, якщо є тільки одна частина слова; прикладами є ігри «Піраміда»,

«Шибениця» (Hangman), за правилами якої вішають чоловічка, якщо гравець не зміг відгадати слово з певної кількості літер [7, с. 270; 8, с. 24].

До другої групи буквених ігор належать головоломки (Puzzles). На відміну від буквених задач, у головоломках вводиться додатковий елемент складності, що полягає в розгадуванні задуманих слів. Суть операції в головоломках полягає у відгадуванні слів, фраз за умови їх правильного розташування відносно один одного (кросворди) або у відгадуванні зображених чи зашифрованих слів або фраз (ребуси) [8, с. 24].

Кросворд (англ. Cross-Word, від англ.: cross, word – слова, які перехрещуються) – це гра, яка полягає в заповненні буквами рядків-клітинок, що перехрещуються так, що по горизонталі і вертикалі заповнюються задані за значенням слова. Використовуються загальноприйняті кросворди такі, як: (conventional), складені з підтримкою на різні галузі знань і тематичні (monograph / specific) тобто кросворди, складені тільки на одну тему. Існують кросворди-картинки (Picture Crosswords), а також кросворди, в яких букви, що заповнюють клітинки, не пересікаються (Diagrams). Кросворд, що складається з клітинок, може мати різну комбінацію – форму квітки, споруди, тваринки або іншої фігури.

Чайнворд (англ. Chainword, від англ.: chain – ланцюжок, word – слово) – один із різновидів кросворда, полягає в тому, що слова розміщені одне за одним, а кінець попереднього стає початком наступного. Слова, які необхідно ввести, можуть бути зашифрованими за допомогою ребусів або малюнків.

Файнворд (англ. Fineword, від англ.: fine – точний, word – слово) складається з декількох клітинок, заповнених буквами та ключа до розгадки. З частини букв, розміщених у клітинках, складається невідоме слово, словосполучення або ціле речення. Ключ служить для розгадування файнворда.

Ребус (англ. Rebus, Picture Puzzle, Pictogram) – це гра-секрет, в якій слово, яке необхідно знайти та відгадати, яке зображене за допомогою комбінації букв, цифр, фігур або символів.

Арифмогриф (англ. Word Arithmetic, від гр.: arhythmos – число, ruythmos – слово) – це гра, суть якої є відгадування слів чи тексту за допомогою зашифрованих цифрами букв.

Криптограма (англ. Cryptogram, від гр.: cryptos – таємний, захований, gramma – буква) – напис або документ, записаний способом тайнопису, який є зрозумілим лише для посвячених (обраних). Наприклад якась буква вживається замість іншої. Для вирішення криптограми слід звернути увагу на частоту певних букв, таким чином можна знайти код або шифр за яким записане слово. Ключ може бути долучений.

Третя група буквених ігор включає шаради (англ. Charade, від фр.: Charade – загадка) – ігри, в яких загадане слово поділяється на частини, які являють собою окремі слова, що можна відгадати за вказаними значеннями, а також загадка, що подається в образних сценах. З англійської слово «Charade» позначає акторську гру, до якої звертаються для зображення частин, що мають сенс з яких складається слово [5, с. 40].

Рольова гра є також ефективним засобом формування АКТЧ, адже вона допомагає мотивувати учнів до навчання та утримувати їх увагу на предметі вивчення. Застосування рольових ігор викликає зацікавленість у мовленнєвій діяльності, спонукає до роботи навіть сором'язливих і мовчазних дітей [6, с. 207; 7, с. 270].

Ігрові прийоми можна реалізовувати з використанням реквізиту (доміно, ляльок, м'яча) або дидактичного роздаткового матеріалу або як суто вербальні ігри.

Висновки. Для формування АКТЧ молодших школярів слід застосовувати основні групи вправ у впізнаванні і розрізненні графем та у встановленні і реалізації графемно-фонемних відповідностей. Приділялась увага у формуванні англомовної компетентності в техніці читання на початковому ступені навчання. Допоміжними групами вправ були вправи для прогнозування форми слова, що впливають на розвиток навичок синтагматичного членування речень та їх інтонаційного оформлення; на розширення поля читання та швидкості

сприймання навчального тексту. При цьому вправам доцільно надавати ігрового характеру, використовуючи охарактеризовані вище типи ігор [8, с. 24].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бігич О. Б. Методика викладання іноземних мов і культур: теорія і практика: [підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів] / за загальн. ред. Ніколаєвої Ю. К., Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Є. та ін. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
2. Борецька Г. Є. Методика формування іншомовної компетентності у читанні. *Іноземні мови*. 2012. № 3. С. 18-27.
3. Борецька Г. Є. Методика формування іншомовної компетентності у читанні. *Іноземні мови*. 2012. № 1. С. 3-8.
4. Іноземні мови: навчальна програма для загальноосвітніх та спеціалізованих навчальних закладів 1-4 класи. Навчальна програма. 2016. – URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/inozemna-mova-royasnyuvalna-znz-sznz-1-4-klas-belyaeva-xarchenko-finalna-zv.pdf>.
5. Карпова В. М. Використання буквених ігор в навчанні англійської мови. *Іноземні мови*. 1998. № 4. С. 34-40.
6. Карпова В. Н. Формирование коммуникативно-обучающих умений проведения буквенных игр на внеклассном занятии по иностранному языку: дис. ... канд. пед. наук. Киев, Киевский гос. лингв.ун-т, 1995. 207 с.
7. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Є. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
8. Карпова В. Н. Формирование коммуникативно-обучающих умений проведения буквенных игр на внеклассном занятии по иностранному языку: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Киев: Киевский гос.лингв.ун-т, 1995. 24 с.
9. Панова Л. С. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 328 с.

Lohvynenko A., Podosynnikova H. Formation of English competence in reading technique with the use of game techniques in students of the 3rd grade of comprehensive school.

The article considers the process of learning English at the initial stage of learning, and mastering English competence in the technique of reading. Researched the use of game techniques, which significantly increases the motivation and interest of students to learn a foreign language. Research shows that participation in the game is one of the most important motives for learning English.

Key words: reading technique, game activity, letter games, auxiliary groups, word configuration.

В. В. Переваруха

Науковий керівник – доц. О. П. Кумеда

АНГЛОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У НОВИННИХ ТЕКСТАХ

У статті розглянуто специфіку вживання англомовних запозичень у сучасному українському медіадискурсі. Простежено основні види словотворення похідних слів від запозиченої лексики.

Ключові слова: лексика, запозичення, англіцизм, медіадискурс, ЗМІ, мовлення.

Постановка проблеми. Одна з дуже важливих проблем у лінгвістиці - є проблема іншомовних взаємодій та запозичень. В українському сучасному медіадискурсі вплив іноземних мов спостерігається як один із найголовніших чинників глобалізаційного процесу. Запозичення й іншомовні слова в українській мові були і залишаються одним із найактивніших джерел поповнення та збагачення її мовних засобів. С. Г. Апетян зазначає, що зростання словникових ресурсів літературних мов унаслідок запозичень і кальок є одним із найвиразніших явищ мовно-літературного розвитку [7, с. 70]. Також засвідчено, що лексичні неологізми іншомовного походження кожного дня стають масовішими, тобто спостерігаємо своєрідний «бум» цих одиниць у сучасній українській мові, а саме у сучасному медіадискурсі. Це відбувається тому, що темп змін позамовних обставин за своєю стрімкістю перевищує темп еволюції національної мовної системи загалом.

Мета статті. Проаналізувати варіативність функціонування англіцизмів в сучасному українському медіадискурсі.

Аналіз актуальних досліджень. Актуальність роботи зумовлено проблемою, яку в українському медіадискурсі аналізували багато вчених, зокрема С. Г. Апетян, Е. В. Боєва, О. В. Гурко, Ю. О. Молоткіна та ін. Однак деякі специфічні особливості запозичень на матеріалі сучасного українського медіадискурсу вивчені недостатньо через неусталеність функціонування та різний ступінь освоєння мовою цих одиниць.

Виклад основного матеріалу. Найбільша частина запозичень, починаючи із ХХ ст. - це англійська лексика. Значною мірою ці запозичення засвоювалися через посередництво російської мови. Також багато лексичних одиниць, запозичених з англійської мови, уже з кінця ХІХ – початку ХХ ст. закріпилися у мовній практиці української діаспори в Північній Америці [3, с. 42-47]. На сьогоднішній день, в основному через медіадискурс, відбувається просочування нових лексичних елементів до словникового складу української мови. Дослідження показують, що даний процес дуже часто відбувається

невпорядковано. Через це з'являється необхідність у проведенні аналізу та систематизації іншомовних запозичень, які використовують у ЗМІ.

Станом на сьогодні, в українському медіадискурсі відбулись такі процеси як:

а) Одна з частин запозиченої лексики перейшла до активного вживання. До так би мовити засвоєної лексики відносяться такі слова як: американо, супермен, автобус, робінзон.

б) Лексичні одиниці, які досить таки активно вживались у минулому, в певний період часу, однак зараз вживаються досить рідко: бартер, інтерквіз, кантрі, кіднепінг, аудіоплеєр, кіднеп;

в) Іншомовні запозичення, які з'явилися внаслідок соціально-політичних та культурно-економічних змін: ньюс-мейкер, ньюс-реліз, маркет, маркетинг, off-роад, off-сайт, on-лайн, промоутер, промоушн, проспекиті праймериз, Інтернет, Інтернет-клуб.

На сучасному етапі, для мови новинних сайтів, характерні такі ознаки:

1) Запозичується або слово повністю, або його словотвірна частина (така як закінчення, префікс чи суфікс): VIP-інформ, GPRS-послуга, Push-повідомлення, QIP-менеджер контактів, Product-менеджер;

2) Інший варіант, коли відбувається прямий переклад запозичених лексичних одиниць:

До прикладу, слово «сплітер», яке було запозичене в останні роки. Від російського варіанту відрізняється тим, що в українській не відбувається подвоєння приголосного.

На думку І. Щура, сьогодні англomовні запозичення в українському мовленні перебудовуються в залежності від фонетичних чи образних тотожностей зі словами українського походження. Можна зазначити, що факт фіксування іншомовної лексики у загальномовному словнику є ознакою завершення процесу засвоєння англomовних запозичень.

Деякі вчені зазначають, що стрімке насичення українського лексикону, у тому числі і на новинних сайтах, стало причиною появи багатьох слів із схожим звучанням. Насамперед виділяють такі групи:

1) Ті, які мають нове означуване - адаптовані та неадаптовані англomовні запозичення, завдяки яким з'являються нові форманти: SMS / SMS (смс-) –повідомлення або, наприклад, суфіксоїд «нет» і новотвори: Рунет, Фринет, Інтернет. Сюди також відносять неосемантизми, які з'явилися завдяки семантичному словотворенню. Гарним прикладом для такого типу лексикологічного поповнення є моделі творення прикметників та іменників із непрямую семантикою: антипромоушен, антипіар, анти рейтинг, анти- менеджер.

Також, за останні п'ять років, спостерігається збільшення рівня запозичуваності англiцизмів сайтами новин. Лексичні одиниці, які були запозичені декілька років тому, зараз проходять етап стабілізації значення у мові реципієнті. Тобто носії мови вже не помічають іншомовного походження лексичної одиниці, яка в свою чергу лишається своїх соціально-ситуативних особливостей [8, с. 20]. Можна говорити про дериваційно-продуктивний етап, який відбувається прямо зараз. Коли від запозиченої лексичної одиниці починають утворюватись нові слова. Особливо це простежується у медіадискурсі, тому що більша частина іншомовної лексики, англomовного походження не встигає зафіксуватись у словнику запозичень чи у якомусь іншому, не кажучи вже за похідні слова. Станом на сьогодні, виділяється близько десяти лексичних груп, завдяки яким у медіадискурсі відбувся процес активної деривації.

Зокрема, завдяки запозиченій лексемі «менеджер», яка потрапила в українське мовлення вкінці ХХ ст., утворилось чимало похідних слів. Морфологічний тип словотворення для зазначеної лексеми є продуктивним:

- 1) префіксальний - антименеджерський, анти менеджер;
- 2) суфіксальний – менеджерський, менеджерити;
- 3) словоскладання – аккаунт-менеджер, бренд-менеджер, контент-менеджер;
- 4) аббревіація – ІТ-менеджер, PR-менеджер, QIP-менеджер контактів.

Інший приклад – це лексема «піар», яка теж активно використовується у мові новинних сайтів та користується великою популярністю, що у свою чергу є

причиною чималої варіативності. Завдяки морфологічному словотворенню маємо такі варіанти:

- 1) аббревіація – PR-портал, PR-маркетинг, PR-менеджер, PR-спеціаліст;
- 2) префіксальний – антипіар, антипіарний;
- 3) суфіксальний – піарний, піарити.

Також відносно недавно у аббревіації «ПР» з'явилося ще одне лексичне значення. Річ у тім, що відома система пошуку «Гугл» застосовує алгоритм, за яким вона визначає авторитетність тієї чи іншої сторінки. Даний алгоритм теж називають ПР або GooglePageRank. Наступний приклад – це англiцизм промоушн / промоушен, який в результаті неунормованого запозичення, має два варіанти написання. Через це виникає чимала варіативність в оформленні новозапозиченої лексики. У ЗМІ дана лексема стала твірною основою для ряду похідних одиниць, які теж утворились за допомогою морфологічного словотворення:

- 1) словоскладання – промоушн-менеджер, сейлз-промоушн, промоушн-проект, промоушн-менеждмент, тощо;
- 2) префіксальний – антипромоушн, антипромоушенський.
- 3) Суфіксальний – рекламно-промоушенський, промоушенський.

Як бачимо, метод словоскладання є найбільш кількісний, тому що завдяки ньому утворено найбільшу кількість лексичних одиниць. Варіантів, які були б утворені іншими методами (словотворення, постфіксальний та безафіксальний) у мові сучасних ЗМІ не було виявлено [2, с. 181-188]. Ще одна лексема «баєр», що означає спеціаліста, який займається купівлею та продажом. Проте від даного запозичення виявлено порівняно мало похідних слів. Причиною цього може бути неосвоєність цього англiцизму у мовленні. В даному випадку також переважають морфологічні способи творення:

- 1) суфіксальний - баєрський;
- 2) аббревіація - ТВ-байєр;
- 3) префіксальний - антибайєр, антибаєрський.

Висновки. Станом на сьогоднішній день, співвідношення питомих та запозичених термінів у медіа дискурсі швидко змінюється. Значна кількість англійських запозичень за порівняно невеликий проміжок часу стала загальноживаною лексикою і активно використовується у текстах ЗМІ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажнюк Б. М. Мовні зміни на тлі деколонізації. *Мовознавство*. Київ, 2001. № 3. С. 48-54.
2. Артамонова І. М. Системні характеристики онлайнових та офлайнових ЗМІ. *Вісник СумДУ*. 2008. № 1. С. 181-188.
3. Баранник Д. Х. Українська мова на межі століть. *Мовознавство*. 2001. № 3. С. 42-47.
4. Битківська Я. В. Тенденції засвоєння і розвитку семантики англійських слів у сучасній українській мові: автореф. дис... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2008. 20 с.
5. Васіна О. В. Трансформація явища інтертекстуальності в Інтернет-новинах. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2009. Вип. 1. № 874. С. 14-19. (Серія «Соціальні комунікації»).
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
7. Апетян С. Г. Англицизми в структурі мас-медійного і офіційно-делового дискурсу (лексико-семантичний і когнітивно-прагматичний аспекти). С. 70.
8. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англійських слів у пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків: Харківський національний ун-т імені В. Н. Каразіна, 2005. 20 с.
9. Гурко О. В. Англійські запозичення в мові мас-медіа. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 22, 2012. С. 39-42.
10. Семчинський С. До питання про сучасне засвоєння українською мовою англійських слів. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії*. 2015. С. 137-140.

Perevarukha V. English borrowings in news texts.

The article considers the specifics of the use of English borrowings in modern Ukrainian media discourse. The main types of word formation of derived words from borrowed vocabulary are traced.

Key words: *vocabulary, borrowing, anglicism, media discourse, media, speech.*

Ю. С. Прихідько

Науковий керівник – доц. В. В. Герман

РИТОРИЧНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ В ЖАНРАХ АКАДЕМІЧНОГО КРАСНОМОВСТВА

У статті розглянуто аспекти реалізації риторичної особистості вчителя в жанрах академічного красномовства. У праці здійснено спробу охарактеризувати такі жанри, як лекція, промова, доповідь.

Ключові слова: *академічне красномовство, промова, лекція, доповідь, риторична освіченість, культура спілкування, педагогічна риторика, мистецтво переконання.*

Постановка проблеми. У системі підготовки майбутніх учителів вивчення риторики передбачає оволодіння основами класичної та сучасної педагогічної риторики як мовленнєвої діяльності, спрямованої на переконання, вплив та досягнення цілей у процесі мовного спілкування, а також розвиток в учнів навичок та вмій аналізувати та створювати різні тексти публічних виступів перед різними аудиторіями відповідно до мети та умов спілкування. Незважаючи на очевидний інтерес науковців до питання педагогічної риторики, її теорії, проблема досліджена недостатньо, а в освітній практиці розвивальний потенціал риторики вчителя використовується не повністю. Натомість за допомогою педагогічної риторики можливо удосконалювати професійну діяльність викладача, особливо вчителя-словесника.

Мета статті – розкрити суть і особливості педагогічної риторики, визначити роль жанрів академічного красномовства в діяльності сучасного вчителя.

Аналіз актуальних досліджень. З розвитком гуманізації та демократизації в українському суспільстві природно відроджується науковий інтерес до загальної риторики, її теорії та практики, що формує мислення, мовленнєві навички, морально-етичні почуття, виховує мовний та естетичний смак. Проблеми сучасної педагогічної риторики (загальної та професійної) у вітчизняній школі та університеті потребують більшої уваги. Над цією темою працюють В. Герман, А. Габідулліна, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, О. Караман, Г. Клочек, С. Мартиненко, Л. Мацько, В. Нищета, С. Омельчук, Ю. Романенко, Г. Сагач. А. Нікітін у монографії «Педагогічний дискурс учителя-словесника», слідуючи за О. Мурашовим, зазначає, що педагогічна риторика дозволяє застосовувати оптимальні мовленнєві технології, творчо їх використовувати, щоб мовлення досягало своєї мети та організовувалось відповідно до завдань та першочергових завдань педагогічної діяльності, щоб завдяки грамотній організації спілкування можна було досягти справжнього професійного успіху та самореалізації.

Виклад основного матеріалу. Як процес професійного мовлення педагогічна риторика полягає в застосуванні риторичної теорії на практиці викладача певної спеціальності і виражається в послідовних діях, процедурах мовленнєвої діяльності, мовленнєвої взаємодії, співтворчості, які спрямовані на досягнення цілей риторико-педагогічної діяльності фахівця. На думку В. Нищети, вчитель, навчений основам риторичної діяльності, здатний організувати педагогічне спілкування у навчально-виховному процесі діяльності як ефективне спілкування з точки зору цілей педагогічного впливу на учнів. Освітня діяльність вчителя як риторична встановить з учнями оптимальні комунікативні відносини у формі гармонізуючого діалогу. У процесі риторичної діяльності вчитель вступає в безпосередні міжособистісні комунікативні відносини з різними суб'єктами спілкування: студентами, батьками, колегами, психологами, представниками адміністрації та громадськості.

У публікаціях, присвячених проблемі переконливого мовлення вчителя, термін «педагогічна риторика» вчені використовують по-різному – для позначення вузького та більш широкого значення відповідної міжгалузевої концепції. Широке тлумачення педагогічної риторики охоплює її як науку, мистецтво, практику ефективного педагогічного мовлення, технологію організації культурно доцільного діалогічного спілкування (Л. Горобець), технологію розвивального навчання, педагогічну творчість, інтенсивний шлях розвитку людини (О. Юніна). Варто зазначити, що навряд чи вдасться чітко визначити предмет педагогічної риторики через її складність, що може пояснити використання дослідниками декількох підходів до вивчення педагогічної риторики, одним з яких є зазвичай домінуючий.

Педагогічна риторика – це міжгалузева дисципліна, яка охопила сукупність міждисциплінарних аспектів. А. Михальська на тлі історії риторико-педагогічного ідеалу показує, що сучасна педагогічна риторика – це не стільки лінгвометодична дисципліна, спрямована на вдосконалення техніки педагогічного мовленнєвого спілкування і побудована переважно на основі теорії

мовлення, а й обґрунтовані знання та практика, що мають особливу, тобто риторико-філософську основу, особливий понятійний апарат та методологію [3, с. 160].

Педагогічна риторика визначається як міждисциплінарне поняття, яке охоплює декілька аспектів: по-перше, наукову теорію механізмів створення, висловлювання та самоаналізу вчителем публічного мовлення, ефективного міжособистісного діалогу та відповідної дисципліни; по-друге, мистецтво педагогічного впливу словом, переконанням; по-третє, процес доцільної, переконливої мови, побудований на принципах логосу, етосу, пафосу, топосу.

В. Герман переконливо зазначає, що риторична освіта допомагає кожному зрозуміти потреби слухача, аудиторії; відчувати впевненість у ситуаціях, коли необхідно доповідати, аналізувати, узагальнювати; зробити звіт для широкої громадськості; оптимально організовувати та творчо спрямовувати свою мисленнєво-мовленнєву діяльність; правильно та доцільно використовувати методи риторичної аргументації; відповідально ставитися до кожного слова, досягаючи високої культури мислення, говоріння та спілкування та зміцнюючи комунікативну інтуїцію. Серед безлічі підходів та ідей щодо сучасного вчителя виділяється ще одна грань – учитель як риторична особистість [1].

Академічне красномовство – це особливий вид ораторського мистецтва, який адресований не стільки почуттям слухачів, скільки їх розуму, і спрямований насамперед на поширення знань, стимулювання інтелектуальної діяльності. Лекція також належить до академічного красномовства [1, с. 84].

Лекція – це монологічний тип мовлення, але погано, якщо лекція перетворюється лише на монолог викладача без зворотного зв'язку з аудиторією. Слухачі повинні не тільки слухати, але й активно сприймати матеріал. Для цього існує певна система прийомів: наприклад, проблемне викладення теми, коли лектор не дає готових оцінок, а розглядає різні точки зору, які існують у науці, які можуть навіть суперечити одна одній, – це провокує інтерес учнів до матеріалу та їх розумової діяльності.

У межах кожної наукової дисципліни можна сформувати цикл лекцій, які відповідатимуть загальним дидактичним принципам поступовості навчання

(вступні, узагальнювальні, оглядові). Дуже важливо, щоб лектор пов'язував новий матеріал із вже вивченим; у лекцію можуть бути уведені елементи діалогу з аудиторією (наприклад, коли необхідно згадати те, що вивчалось на попередніх заняттях) [5, с. 231].

Справжня лекція – це завжди плід роздумів лектора над матеріалом, узагальнення прочитаного в різних джерелах, висловлення власної думки щодо певного наукового факту чи проблеми. Лекція є більш оперативною, ніж підручник: лектор має можливість висловити такі думки, які все ще лунають у повітрі, є предметом наукових дискусій, і такий матеріал надходить у підручник із великим запізненням.

Лекція вимагає ретельної попередньої підготовки, і чим ретельнішою та завершеною буде підготовка, тим більш солідним, вагомим буде виступ, а отже, і переконливішим. Кожна освіта має таємничу властивість: чим більше людина знає думки інших людей, тим більш самостійним стає її власне мислення, тим оригінальніша вона є у своїх поглядах, а отже, цікавіша для інших. Усі ці особливості пов'язують з лекцією з науковими дослідженнями, яке обов'язково ґрунтується на ретельному вивченні проблеми [1, с. 83].

Школа повинна формувати людину, здатну до спілкування в різних комунікативних ситуаціях, людину, соціально орієнтовану з точки зору спілкування. Врахування цієї стратегічної мети вивчення мови допоможе розширити знання учнів про види спілкування; форми існування мови, стилі та жанри мовлення. Риторизація навчального процесу повинна йти від мовних одиниць різного рівня до їх ролі в тексті, від спостереження за зразками текстів до розвитку мовленнєвих навичок в активних формах спілкування, створення тексту [2, с. 122].

Саме в жанрі промови необхідно розумно поєднувати дві риторичні традиції: мистецтво переконання (за Аристотелем) і мистецтво витончено говорити (за Квінтіліаном). Мова промови схожа на історію кохання: розпочати її може кожен, а для її закінчення потрібен майстер. Такими «майстрами» повинні бути вчителі та вихователі – з ефективним мисленням, якісним

мовленням, високою комунікативною культурою. У мистецтві виголошування промови актуальною залишається порада Цицерона: найкращий оратор – той, хто, за своїм словом і повчає, і навчає слухачів, і доставляє задоволення, і справляє сильне враження. Промова – це усна презентація, спрямована на висвітлення певної інформації та впливу на розум, почуття та волю слухачів, характеризується логічною гармонією тексту, емоційною насиченістю та вольовими імпульсами мовця.

Не менш важливу роль у формуванні риторичної культури вчителя відіграє вміння готувати та виголошувати доповіді на різні теми. Доповідь – усний жанр академічного красномовства, який представляє матеріали дослідження з певної теми [1, с. 94].

Вчитель-оратор повинен осмислити та вирішити питання дискусійного характеру, а саме: який пафос доповідача; як вибрати відповідні мовні та виражальні засоби; які методи аргументації вибрати як найбільш переконливі; яка роль імпровізації під час виступу; які методи активізації уваги служать для встановлення найтіснішого контакту між мовцем та слухачами; чи повинен бути оратор емоційним; яка роль голосу, психологічної паузи, посмішки тощо. На етапі висловлювання підготовлений текст повинен стати усним продуктом. На етапі виконання імпровізація стає неминучою. Однак імпровізація буде успішною лише при ретельній попередній підготовці.

Висновки. Отже, вміння налагодити діалог зі слухачами, вміло використовуючи психолого-педагогічні прийоми, є запорукою високої риторичної культури вчителя-оратора, головним завданням якого є демонстрація правдивості фактів та аргументів, надання слухачам естетичного задоволення, вплив на їх волю та поведінку, спонукання до активної діяльності. Ефективність лекції, доповіді та промови визначається індивідуальним ораторським стилем вчителя, який повинен гармонійно поєднувати логічний, психологічний, вербальний та невербальний компоненти спілкування, зовнішню культуру, талант, натхнення та майстерність оратора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герман В. В. Риторична культура вчителя в академічному просторі: навчальний посібник. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. 190 с.
2. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі. Черкаси: Брама-Україна, 2008. 400 с.
3. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика. Київ: Вища школа, 2006. 311 с.
4. Методика навчання риторики в школі: навч. посіб. / автор-укладач В. А. Нищета. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 200 с.
5. Сагач Г. М. Риторика: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2000. 568 с.

Prikhodko Y. Rhetorical culture of the teacher in the genres of academic eloquence.

The article considers aspects of the realization of the rhetorical personality of the teacher in the genres of academic eloquence. The paper attempts to characterize such genres as lecture, speech, report.

Key words: *academic eloquence, speech, lecture, report, rhetorical education, culture of communication, pedagogical rhetoric, art of persuasion.*

О. А. Приходько

Науковий керівник – доц. А. І. Подосиннікова

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ВЕБ-КВЕСТ У ФОРМУВАННІ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОФЕСІЙНОМУ МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті визначено сутність інтерактивного навчання та роль інтерактивної технології «веб-квест» у навчальному процесі, проаналізовано особливості інтерактивної технології «веб-квест» як засобу формування компетентності у професійному монологічному мовленні майбутніх учителів англійської мови.

Ключові слова: *компетентність у професійному монологічному мовленні, інтерактивні технології, технологія «веб-квест», критичне мислення, майбутні учителі, англійська мова.*

Постановка проблеми. Суспільство висуває високі стандарти до володіння англійською мовою в професійній сфері майбутнього вчителя. Згідно з Програмою, майбутній вчитель англійської мови має демонструвати іншомовну професійну комунікативну компетентність на рівні C₁-C₂, тобто вміти практично використовувати іноземну мову як засіб спілкування в соціокультурній та професійній сферах діяльності [8, с. 5].

Тому важливим є пошук актуальних гуманістичних типів навчання та нових ефективних технологій формування компетентності у професійному монологічному мовленні (ПММ) як складової спілкування в усній формі майбутнього вчителя англійської мови.

Сучасна освіта має на меті пошук нових видів та форм організації навчальної діяльності, які б розвивали самостійне критичне мислення та творчий потенціал студентів. Інтерактивне навчання є однією з таких форм, бо його сутність полягає в тому, що в навчальному процесі активно та систематично взаємодіють всі учасники процесу, при цьому навчаючись бути демократичними, критично мислити та приймати зважені рішення. Інтерактивне навчання сприяє формуванню навичок і вмінь взаємодії, співробітництва та лідерства, які є необхідними для майбутніх вчителів англійської мови [7, с. 199].

Однією з технологій інтерактивного навчання, яка є перспективною для формування компетентності у ПММ майбутніх вчителів англійської мови, є «веб-квест». Веб-квест – це проектне завдання, яке дозволяє тренувати різні види мовленнєвої діяльності в професійній сфері та об'єднувати їх в різних комбінаціях, допомагає усвідомити мовні явища, сформувати лінгвістичні здібності, оптимізувати процес навчання, зробити його вмотивованим, інтенсифікувати самостійну роботу здобувача освіти, і таким чином підготувати фахівців нового покоління, здатних ефективно спілкуватися [3, с. 44].

Метою статті є визначити сутність технології «веб-квест» як інтерактивної технології навчання іноземних мов, проаналізувати особливості інтерактивної технології «веб-квест» як засобу формування компетентності у ПММ7 майбутніх вчителів англійської мови.

Аналіз актуальних досліджень. Проблемою навчання монологічного мовлення займалися такі вчені, як Ю. І. Пассов, Ж. Є. Войнова, Г. Ю. Хужаніязова, О. П. Биконя, І. В. Беженар, Т. В. Глазунова, О. Б. Бігич, В. В. Черниш, Л. К. Мазунова, D. Byrne, P. Emmerson, V. Evans та інші, але сучасна професійна іншомовна освіта вимагає оновлення змісту та вибору ефективних технологій навчання ПММ майбутніх учителів англійської мови.

Проблема використання веб-технологій для формування компетентності у монологічному мовленні широко досліджується у сучасній методиці викладання іноземних мов як вітчизняними так і зарубіжними науковцями, а саме Л. К. Раїцька, Є. І. Богuzіна, Г. А. Воробйова, П. В. Сисоєв, Н. Varret,

J. Bloch, A. Davis, B. Doyle, E. Evans, A. Johnson, L. Milligan, G. Vossen, T. Koenraad, M. J. Luzon, N. Puthikanon, C. Richards та інші. При цьому треба зазначити, що як правило ця проблема розглянута однобоко, занадто вузько та з акцентом на процес формування мовленнєвих навичок, але не враховується інтерактивний характер веб-технологій. Тому, такий важливий аспект, як формування компетентності ПММ у майбутніх вчителів англійської мови з використанням веб-технологій залишається невирішеним ні теоретично, ні практично. Однією з сучасних інтерактивних технологій, яка дозволяє ефективно організувати навчальну діяльність в сфері вищої професійної освіти в умовах постійно зростаючої кількості інформації і виникнення доступних навчальних інтернет ресурсів, є технологія «веб-квест» [4, с. 65].

Виклад основного матеріалу. Іншомовна професійна комунікативна компетентність майбутніх учителів англійської мови – це «комплекс знань, умінь і навичок, а також досвіду їх використання, що дає майбутньому вчителю змогу ефективно й продуктивно застосовувати іноземну мову для здійснення професійної діяльності». До її складу входять: компетентність у говорінні; компетентність в аудіюванні; мовна компетентність; мовна професійно-орієнтована компетентність; лінгвосоціокультурна компетентність; навчально-стратегічна компетентність [8, с. 13].

Компетентності в ПММ майбутніх учителів англійської мови – це «форма усномовленневого спілкування у вигляді монологу, що стосується питань професійно-педагогічної діяльності її учасників в умовах безпосередньої взаємодії комунікантів» [8, с. 13]. До її складу входять: загальні вміння, спеціальні вміння, інтелектуальні уміння, навчальні уміння, організаційні уміння та компенсаторні уміння [8, с. 13].

Компетентність в ПММ у майбутніх учителів англійської мови формується на двох рівнях: 1) адаптивний – формування комунікативних вмінь, необхідних для організації навчального процесу та позакласної діяльності; 2) професійно-комунікативний – уміння мовленнєвої професійної взаємодії у відповідних ситуаціях спілкування [8, с. 42].

Формування компетентності в ПММ майбутніх учителів англійської мови повинно відбуватися з урахуванням рівнів загальноєвропейських шкал: A_2+ професійно обмежений, B_1 допороговий професійний, B_1+ пороговий, B_2 професійно пороговий просунутий, B_2+ пороговий достатній, C_1 автономний високий професійно орієнтований, C_1+ автономний творчий професійно орієнтований, C_2 рівень вільного професійно педагогічного спілкування [8, с. 5].

На сучасному етапі розвитку освітнього простору Інтернет та веб-ресурси, а також навчальні технології з їх використанням стали важливим інструментом для формування ПММ майбутніх вчителів англійської мови: вони надають широкі можливості для пошуку інформації, яка потрібна вчителю для професійного та особистісного розвитку, її критичного осмислення та коментування, є джерелом аутентичного мовного та мовленнєвого матеріалу.

Технологія веб-квест – «це професійно-орієнтоване проектне завдання, яке базується на результатах аналітичного дослідження певної проблеми у професійній сфері, має чітке логіко-композиційне оформлення, виконується із використанням інформаційних ресурсів Інтернету та націлене на результат» [5, с. 116]. Під час виконання завдань веб-квесту здобувачі освіти знаходять інформацію, аналізують та синтезують її для отримання результату.

У цьому дослідженні веб-квест, слідом за Г. І. Подосинніковою, розглядається як інтерактивна технологія, де «інтерактивні технології навчання іноземних мов – це спеціальна форма організації навчально пізнавальної діяльності на уроці іноземної мови, при якій учні в складі малої групи (4-8 учнів) вирішують спільне навчальне комунікативно та / або особистісно-орієнтоване завдання, перебуваючи в активній взаємодії і позитивній взаємозалежності та працюючи в умовах взаємної підтримки» [7, с. 199].

Використання інтерактивної технології веб-квест для формування компетентності в ПММ майбутніх учителів англійської мови є ефективною лише за умови його професійно педагогічної спрямованості, моделювання професійної діяльності, забезпечення професійно комунікацією, автентичності, яку і забезпечують Інтернет-ресурси [8, с. 11]. Акцент треба зробити не на самому

аутентичному матеріалі, запропонованому та знайденому студентами самостійно у ході веб-квеста, а на використанні такого матеріалу як засобу формування ПММ, залучаючи майбутніх учителів англійської мови до виконання завдань професійної діяльності, які вимагають від них формування та удосконалення вмінь монологічного мовлення [2, с. 52].

Інтерактивна технологія веб-квест є ефективною технологією формування компетентності в ПММ майбутніх вчителів англійської мови.

Веб-квест як інтерактивна технологія орієнтована на здобувача освіти, дозволяє отримувати знання завдяки активній участі у вирішенні реальних ситуацій та сприяє розвитку критичного мислення, що є невід'ємною частиною інтерактивного навчання. Критичне мислення можна визначити як мислення, яке відображає високий рівень інтелектуальних вмінь та навичок. Критичне мислення – це процес співвіднесення зовнішньої інформації із знаннями, які вже є, розробка рішень про те, що можна прийняти, що необхідно доповнити, а що спростувати. Критичне мислення навчає активно діяти та допомагає зрозуміти, як поводитися відповідно отриманої інформації. Таким чином, критичне мислення навчає способам активних дій, в тому числі і соціально значущих [6, с. 5]. Критичне мислення розвивається під час виконання завдання веб-квесту, тому що здобувачі освіти навчаються формуючи свою власну думку про інформацію, інтерпретуючи її, переслідуючи власні інтереси. Вирішуючи завдання веб-квесту майбутні вчителі англійської мови вдосконалюють свою дослідницьку та пошукову діяльність, вчаться висловлювати та аргументувати точку зору, критично мислити, розв'язувати професійно значущі проблеми, беручи участь у обговоренні та обмінюючись інформацією, прогнозувати результати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки таким чином удосконалюючи компетентність в професійному монологічному мовленні [5, с. 119].

Технологія «веб-квест» підвищує комунікативну взаємодію і дозволяє майбутнім вчителям англійської мови бути активними учасниками процесу в досягненні комунікативної мети, адже вона пропонує чудові можливості для формування комунікації в професійному монологічному мовленні на базі

інтернету, оскільки забезпечує вплив аутентичного матеріалу, значимого контенту та можливостями для реального англійського монологічного мовлення [3, с. 47]. Виконуючи завдання веб-квесту майбутні вчителі англійської мови, вирішують проблемну професійно-орієнтовану ситуацію, яка змушує їх шукати шляхи її виконання та бути максимально активними в процесі комунікативної діяльності, таким чином обумовлюючи природність спілкування та оволодіння такими вміннями ПММ: стисло висловлюватися про факти та події, передавати зміст та основну думку прочитаного, робити доповіді по прочитаному або почутому тексту, висловлювати і аргументувати своє відношення до прочитаного або почутого [5, с. 117].

Інтерактивна технологія веб-квест сприяє розвитку монологічного мовлення як мети навчання ПММ [5, с. 117]. Вона передбачає умотивоване, ситуативно зумовлене говоріння здобувача освіти в межах заданої комунікативної ситуації у ролі учасника фахового спілкування. Участь майбутніх вчителів англійської мови у веб-квестах надає їм змогу спробувати себе в ролі викладача, учня, студента англійськомовної країни, директора школи, засвоїти норми психологічного впливу, експресивні можливості, поєднати знання англійської мови з навичками спілкування, таким чином вдосконалюючи фахову комунікативну компетентність [5, с. 118]. При цьому інтерактивна технологія веб-квест забезпечує умови рівності співрозмовників, взаємодії і взаємопідтримки у процесі роботи у малих групах.

Висновки. Веб-квест є ефективним засобом формування компетентності в ПММ, бо дозволяє майбутнім вчителям англійської мови творчо та свідомо використовувати автентичні матеріали Інтернет-ресурсів з професійною метою, що підвищує інтерес до вивчення англійської мови завдяки професійній значущості, особистісної орієнтованості освіти та спрямованості на розвиток творчих здібностей здобувачів. Сформовані в процесі виконання веб-квестів компетентності стануть основою підготовки кваліфікованого учителя, здатного організувати свою діяльність в професійній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dodge B. Some Thoughts About WebQuests. *International Journal of Education and Research*. Indonesia, 2016. № 2. С. 427-438. – URL: <https://www.ijern.com/journal/2016/February-2016/34.pdf>.
2. Багузина Е. И. Веб-квест технология как дидактическое средство формирования иноязычной коммуникативной компетенции (на примере студентов неязыкового вуза): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Московский государственный университет. Москва, 2011. 238 с.
3. Бігич О. Б. Модерація й розвиток критичного мислення майбутніх учителів іспанської мови як технології формування методичної компетентності *Вісник КНУТ*. 2019. № 31. С. 43-52.
4. Дьячкова Я. О. Практичне використання короткострокового веб-квесту як засобу формування у майбутніх правознавців професійно спрямованої англомовної компетентності в говорінні. *Іноземні мови*. 2015. № 1. С. 63-67.
5. Дьячкова Я. О. Формування у майбутніх правознавців професійно орієнтованої англомовної компетентності в говорінні з використанням веб-квесту. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах: колективна монографія [під заг. редакцією проф. С. Ю. Ніколаєвої]. Київ: Ленвіт, 2015. С. 116-159.
6. Заир-Бек С. И. Развитие критического мышления на уроке: пособие для учителей общеобразоват. учреждений. 2-е изд., дораб. Москва: Просвещение, 2011. 223 с.
7. Подосиннікова Г. І. Методична характеристика інтерактивного навчання іноземних мов. *Педагогічний процес*. 2012. № 3. С. 196-208.
8. Черниш В. В. Теоретико-методичні засади формування у майбутніх учителів професійно орієнтованої англомовної компетентності в говорінні: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра пед. наук : 13.00.02 / Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2015. 46 с.

Prykhodko O. Technology “web-quest” in forming English teachers’ competence in professional speaking.

The article is devoted to studying of the future English teachers’ competence in professional speaking with the use of interactive technology “web-quest”. The essence of interactive teaching and the characteristic features of interactive technology “web-quest” in forming competence in professional speaking are analyzed.

Key words: competence in professional speaking, interactive technology, web-quest, critical thinking, future teachers, the English language.

А. А. Проніна

Науковий керівник – доц. А. І. Подосиннікова

ЛІНГВОМЕТОДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА БРИТАНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЧИТАННІ В УЧНІВ 9 КЛАСУ ЗЗСО

У статті охарактеризовано лінгвометодичні особливості британських інтернет-видань як засобу формування англомовної комунікативної компетентності у читанні в учнів 9 класу ЗЗСО. Уточнено поняття інішомовної комунікативної компетентності. Визначено важливість наближення навчальної обстановки до реальних ситуацій спілкування завдяки автентичним матеріалам, які представляють сучасні англомовні інтернет-видання.

Ключові слова: інішомовна комунікативна компетентність, ЗМІ, полікультурна особистість, міжнаціональне спілкування, автентичні матеріали.

Постановка проблеми. У наш час ЗМІ відіграють надзвичайно важливу роль у світі, виступаючи одним із основних засобів впливу на людей. На сьогодні інтернет-видання є найбільш популярним засобом отримання інформації. Інформація зі ЗМІ впливає на формування особистісного світогляду, розширює наші знання про світ і є надзвичайно цікавим матеріалом для вивчення та удосконалення іноземної мови. Таким чином, можна стверджувати, що англomовні інтернет-видання безпосередньо впливають на формування англomовної комунікативної компетентності у читанні.

Мета статті – охарактеризувати лінгвометодичний потенціал британських інтернет-видань як засобу формування англomовної комунікативної компетентності у читанні в учнів 9 класу ЗЗСО.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз літератури засвідчив, що проблемою формування англomовної компетентності займалися, як вітчизняні так і зарубіжні вчені, такі як: Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е., Гальскова Н. Д., Ніколаєва С. Ю., Соловова Е. Н., Breen M. P., Harmer J. та інші.

Поняття «комунікативна компетентність» вперше було запропоновано соціолінгвістом Д. Хаймсом, який визначив її як внутрішнє знання ситуативної доцільності мови, як здібності, що дозволяє бути учасником мовленнєвої діяльності [7, с. 45]. Комунікативна компетентність дозволяє, в першу чергу, здійснювати спілкування: надсилати, отримувати, осмислювати інформацію, сприймати, розуміти іншу людину і, крім того вона виступає регулятором подальших відносин, контактів з іншими людьми.

У методиці навчання іноземних мов дослідники пропонують різні визначення комунікативної компетентності. Так, за визначенням О. М. Соловової, комунікативна компетентність – сукупність навичок і умінь, необхідних для ефективного спілкування та формується не тільки в результаті набуття практичного досвіду взаємодії з іншими людьми, але і в процесі навчання [4, с. 56]. Дослідники Київської методичної школи розглядають іншомовну комунікативну компетентність як здатність успішно вирішувати завдання взаєморозуміння і взаємодії з носіями мови, яка вивчається,

у відповідності до норм і культурних традицій в умовах прямого й опосередкованого спілкування [3, с. 91].

Виклад основного матеріалу. Володіння іноземною мовою дозволяє сформуванню іншої точки зору на подію, сприяє знайомству з іншим світоглядом, порівнюванню з отриманим за допомогою рідної мови. Формування іншомовної компетентності сприяє вихованню полікультурної особистості, здатної до активної життєдіяльності в багатонаціональному і полікультурному середовищі, здатної розуміти і поважати інші культури, яка вміє мирно співіснувати з людьми різних національностей, рас і вірувань.

Навчання іноземним мовам – обов'язковий компонент державних освітніх стандартів. Мета цієї дисципліни визначена як формування і розвиток іншомовної комунікативної компетентності майбутнього учасника професійного спілкування іноземною мовою. Під іншомовною компетентністю розуміється специфічний вид діяльності, змістом якого є обмін інформацією між членами різних мовних спільнот для досягнення взаєморозуміння і взаємодії; здатність розуміти і продукувати необмежену кількість правильних в мовному відношенні речень за допомогою засвоєних мовних правил і правил їх поєднання [2, с. 42-43].

Успішна міжкультурна комунікація забезпечується сформованістю світогляду не тільки на рівні своєї національної свідомості, але і у співвіднесеності зі світосприйняттям, властивим культурі країни досліджуваної іноземної мови. Таким чином, навчання іноземним мовам – це передача не тільки лінгвістичних знань, а й ознайомлення з мовною картиною світу. Поєднання лінгвокогнітивного та лінгвокультурознавчого підходів лежить в основі визначення полікультурної особистості. Така особистість володіє комплексом компетентностей, що дозволяє їй орієнтуватися в концептосфері різного типу, що забезпечує розвиток її готовності і здатності до активної позитивної взаємодії з представниками полікультурного світу [6, с. 21].

У зв'язку з цим на перший план в процесі навчання іноземної мови виступає формування в учнів лінгвокультурологічної компетентності, заснованої на усвідомленні мови як скарбниці національної культури. В умовах професійно-

орієнтованої комунікації, націленої на досягнення взаємовигідного результату, особливого значення набуває володіння нормами мовного етикету, культурою міжнаціонального спілкування. Мета формування комунікативної компетентності в читанні – вільне самостійне орієнтування в іншомовному середовищі і здатність адекватно реагувати в ситуаціях спілкування як особистісного, так і професійного характеру. Для досягнення цієї мети необхідно наближення навчальної обстановки до реальних ситуацій спілкування. Реальне спілкування неможливе без мотивації і рідко здійснюється без «включення» емоцій. Саме тому в рамках явища комунікативності настільки високий статус принципу автентичності [1, с. 94].

ЗМІ є основним засобом створення максимальної автентичності в процесі навчання іноземним мовам. Сьогодні, коли засоби масової інформації надають такий величезний вплив на життя суспільства, на свідомість і уявлення людей, а також на національні мови і культури, коли так багато залежить від оперативності і адекватності передачі інформації, як ніколи актуальною стає проблема перекладу та опрацювання текстів ЗМІ.

Автентичні ЗМІ, майже безмежно доступні завдяки Інтернету, дозволяють «стирати межі» між країнами. На всіх рівнях навчання іноземним мовам ЗМІ представляють собою бездонне джерело інформації про країни, що вивчається в області національної культури та економіки. Інтернет-сайти провідних теле- і радіокомпаній світу, професійні форуми, офіційні сайти міжнародних організацій, електронна пошта, довідкові каталоги, пошукові системи активно використовуються учнями для пошуку інформації та реалізації завдань різного плану і рівня складності (повідомлення, проекти, презентації). Можливість знехтувати тимчасовими і просторовими рамками, спілкуватися в реальному або відстроченому режимі з носіями досліджуваної мови є сильним мотиваційним моментом при вивченні іноземних мов.

Деякі провідні інформаційні гіганти надають можливість не тільки прочитати, почути і побачити «гарячі» новини, а й вибрати відповідний рівень володіння мовою, виконати серію вправ, спрямованих не тільки на занурення

у автентичну середу, а й на знайомство з мовними, соціальними, політичними, економічними, культурними аспектами життя країн, що вивчається [5, с. 116].

Читаючи газетну статтю учні не тільки знайомляться з новою лексикою, а й також з особливостями мови, розуміють складність контексту, лексичні особливості окремих слів, специфіку перекладу мовних конструкцій. Такий підхід дуже корисний ще й з позиції мотивації учнів 9-го класу ЗЗСО до вивчення мови через можливість познайомитися з реаліями життя країни мови, що вивчається.

Висновки. Тож, основне призначення іноземної мови полягає в оволодінні учнями умінням спілкуватися іноземною мовою, і використання британських інтернет-видань у вивченні англійської мови стає все більш популярним. Ми вважаємо, що розвиток навичок говоріння, письма та читання з використанням ЗМІ є досить ефективним. Крім того, систематичне використання газетного матеріалу сприяє розумінню автентичної мови, допомагає зробити вивчення іноземної мови для учнів цікавішим, а також сприяє розвитку іншомовної комунікативної компетентності в читанні, мотивує учнів на ведення аргументованих дискусій і сприяє самостійному вивченню різних тем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Митина А. М. Использование аутентичного видеоматериала на занятиях по иностранному языку при формировании профессиональной компетенции современного специалиста. *Высшее образование сегодня*. 2012. № 12. 205 с.
2. Насиханова А. З., Давыдова Л. Н. К вопросу о сущности понятия «иноязычная компетенция». *Гуманитарные исследования*. Астраханский государственный университет. 2013. № 2(46). С. 40-47.
3. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. 2-е вид. Київ: Ленвіт, 2002. 328 с.
4. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам. Базовый курс лекций: пособие для студентов педагогических вузов и учителей. Москва: Просвещение, 2002. 239 с.
5. Сунцова Е. Н. Обучение монологическому высказыванию в условиях профессионально-ориентированного общения с использованием аутентичных видеодокументов: дис. ... канд. пед. наук. Томск, 2005. С. 116-124.
6. Халяпина Л. П. Методическая система формирования поликультурной языковой личности посредством интернет-коммуникации в процессе обучения иностранным языкам: автореферат дисс. ... д-ра пед. наук. Санкт-Петербург, 2006.
7. Hymes D. On Communicative Competence. *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin, 1972.

Pronina A. Linguometodic characteristics of British online publications as a means of forming English-language competence among pupils of the 9th grade of GSEI.

The article describes the linguometodic features of British online publications as a means of forming English-language competence among pupils of the 9th grade of GSEI. The concept of foreign language communicative competence has been clarified. The importance of bringing the educational environment closer to real communication situations due to authentic materials presented by modern English-language online publications is determined.

Key words: *foreign language communicative competence, mass media, multicultural personality, interethnic communication, authentic materials.*

К. І. Сердюк

Науковий керівник – доц. В. В. Герман

ХАРИЗМА СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ-ОРАТОРА

У статті з'ясовано роль харизми у педагогічній діяльності сучасного вчителя-оратора, розглянуто основні якості харизматичного педагога.

Ключові слова: *сучасний педагог, харизма, вчитель-оратор, лідер.*

Постановка проблеми. Питання харизматичних якостей вчителя-оратора сьогодні є актуальним. Еволюція суспільних процесів призводить до еволюції у розвитку освіти. Вчитель сьогодні вже не той, який був 10-15 років тому, чи у минулому столітті. Процеси розвитку суспільства висувають нові вимоги до професійної підготовки педагогів. Сьогодні перед вчителем постає непросте завдання – не просто провести урок, а донести знання до учнів, зацікавити їх, знайти індивідуальний підхід до кожного учня. Для активної взаємодії з учнями, вдалої організації та проведення уроку сучасний учитель повинен володіти прийомами впливу на слухацьку аудиторію, чітко, яскраво і переконливо висловлювати свої думки. Сучасний вчитель – це неперевершений оратор, майстер своєї справи, актор, світоч майстерності та переконання.

Аналіз актуальних досліджень. Значний інтерес та увагу до особистості вчителя дослідники виявляли ще у Давній Греції і Давньому Римі. У мінливому ХХІ столітті інтерес та увага науковців до особистості вчителя-оратора тільки поглибилися. У психології проблему лідерських якостей вчителя, зокрема: здібності в організації, рівень інтелекту, соціальний талант досліджували Л. Уманський, В. Шепель. Проблему майстерності вчителя досліджували: В. Бажанюк, І. Зязюн, В. Камишин, Л. Крамущенко, І. Кривонос, О. Мірошник, В. Семиченко, Н. Тарасевич, Є. Худобіна та ін. Риторична

особистість сучасного вчителя розкрита у працях В. Герман. Ролі вчителя в освітньому процесі присвячені розвідки Н. Гупан, М. Барчій, В. Жуковського. Однак сьогодні питання професійності, харизми вчителя у педагогічній діяльності залишається недостатньо розкритим.

Мета статті – визначити роль харизматичних якостей вчителя-оратора у його професійній майстерності, зважаючи на вимоги суспільного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сучасний вчитель – неординарна особистість, яка вміє засобами красномовства пливати на думки, почуття, свідомість учнів, яка вміє достойно поводити себе у будь-якій ситуації. Такі вміння вчителя є важливими і необхідними у педагогічній взаємодії вчитель-учень, для мотивації в учнів навчатися, для зацікавлення учнів у навчанні. Характер професії педагога зумовлює його постійне перебування у комунікативних ситуаціях. Мова, слова – важливий інструмент у вчительській діяльності, найкращий засіб впливу. Основні комунікативні завдання педагога полягають у дотриманні культури мовлення, здатності «зачепити» словом, вмінні легко доводити свою думку, переконувати, надихати. Вчитель – рушій навчання. Для того, щоб вдало організувати і провести урок, необхідно володіти глибокими знаннями. Переконати інших зможе лиш та людина, яка має переконливість у собі, має харизму.

З латинської слово «харизма» перекладається як «Божий дар», «милість». На думку В. Герман, «Харизма – сприйняття оратора як такої особистості, яка має особливе обдарування, здатна впливати на інших і гарантує незмінний успіх спілкування. Харизма – це особистісна якість, яка дозволяє людині легко й невимушено реалізовувати себе в житті, впливати на людей, прищеплювати їм свої погляди, мотивувати їх до дії. Харизматична особистість – це лідер, основними рисами якого є неординарність, обдарованість, привабливість, упевненість, переконливість, оптимістичність, самокритичність, незалежність, висока риторична культура, «невидима енергія з видимим ефектом» (М. Вільямсон)» [3, с. 71].

Сучасна дослідниця А. Бардичевська наголошує, що харизма має декілька компонентів: психологічний, комунікативний, іміджевий та містичний. Психологічна складова – це певні риси характеру людини, її звички та ін. Ця складова будується від природи, тому її важко змінити. Комунікативна складова – змінна. Розвиваючи навички спілкування, можна навчитися «запалювати» аудиторію, надихати, вражати неперевершеним красномовством. Іміджева складова – це те, що про лідера думають люди, на яких він намагається вплинути. Вона є найбільш змінною навіть у короткі проміжки часу. Містицизм у харизматиках – це те надприродне, божественне, якась надзвичайна енергія, що притягує [див. 2, с. 2].

Харизма є не що інше, як сила притягання, яку випромінює особистість, мистецтво легко і невимушено залучати до себе прихильників. Особистість, у присутності якої виникає почуття затишку, комфорту, до слів якої прислухаються, яка надихає і захоплює собою, особистість, яка має іскорку, – це харизматична людина. Звичайно, кожній людині властиве індивідуальне сприйняття і розуміння іншого, але якщо людина викликає у вас симпатію, у вас виникає почуття духовної близькості, до такої особистості будуть всі тягнутися.

Харизматична особистість – це неперевершений оратор, що володіє мистецтвом слова, який завжди знаходиться в центрі уваги, здатний переконати і схилити на свою сторону навіть вороже налаштований натовп. У суперечливих ситуаціях харизма стає переконливим аргументом. Вона допомагає оратору впливати на людей, навіть якщо їхня позиція не збігається з його точкою зору. Він випромінює впевненість, віру, оптимізм, насагу. Вислів «у нього є харизма» – це значить індивід справляє сильне враження на інших, вони готові слідувати за ним. Харизматична особистість завжди досягає успіху. Серед основних харизматичних якостей можна виділити такі: особиста невидима сила з «видимим ефектом» (М. Вільямсон), це той вогник, який має не кожна пересічна людина; ототожнення себе з роботою; харизматична людина не уявляє свого життя без улюбленої роботи чи улюбленого заняття; упевненість у своїх силах, душевна гармонія та рівновага; вміння мотивувати себе та інших; активність,

енергійність, уміння приймати швидкі та виважені рішення; активна життєва позиція; уміння ставити перед собою метою і наполегливо йти до неї; здатність бути взірцем для наслідування, еталоном досконалості; комунікабельність та вміння встановлювати довготривалі відносини з іншими.

Харизматична людина – це вчитель, товариш, порадник, друг, наставник, який знає що потрібно робити в різних ситуаціях, адже така людина завжди знайде вихід з будь-якого становища. Така особистість завжди бачить перспективу краще за інших, вона віддана певній ідеї, готова ризикувати, здатна брати на себе відповідальність, здатна критично оцінити ситуацію, знайти шляхи і ресурси для досягнення поставленої цілі.

Харизма – це своєрідний вплив, який базується на властивостях особистості, здатність легко залучати собі прихильників. Серед основних характеристик харизматичного педагога виділяють такі: впевненість у собі, впевнена манера, здатність володіти собою і ситуацією, хороші риторичні здібності, такі як: вміння говорити влучно, точно, лаконічно, з дотриманням культури мовлення, здатність «заражати» інших слухачів своїми думками, почуттями. Харизматичний вчитель незалежний і самостійний у рішеннях і вчинках, впевнений в собі, вірить в себе, привертає до себе увагу своє чарівністю, невидимою енергією, надихає інших на певні дії та вчинки, схильний до професійної та управлінської самовіддачі. Харизматичний учитель вміє легко переконати і навчити учня, впливати на батьків, є незамінним у колективі.

Учитель повинен бути емоційним, щирим, проте йому необхідно уникати фальшивого пафосу. Він сам повинен вірити в те, що він прагне донести до учнів; знання, які він дає учням, повинні мати міцний зв'язок із життям. Адже, як зазначав К. Д. Ушинський, «учень – це не посудина, яку потрібно наповнити знаннями, а факел, який треба запалити» [5, с. 17].

Дехто вважає, що харизма – вроджена якість; на думку інших – харизму людина може розвивати самостійно. Харизматичний лідер – не той, хто веде за собою, а той, хто веде себе, є еталоном досконалості для своїх вихованців. Харизма – це талант, який даний, на жаль, не кожному. Для того, щоб бути

харизматичною особистістю, недостатньо читати хитромудрі книги чи спостерігати за відомими світовими харизматичними лідерами. Чистота і культура мови створюють в особі вчителя неповторну індивідуальність й органічно доповнюють його харизматичність.

Висока духовність, критичне мислення, позитивне світосприйняття, віра в себе допомагають учителю досягати значних успіхів у професійній діяльності, реалізовувати себе в житті, бути «душею» колективу. Харизматичний лідер – людина, яка ставить перед собою мету і впевнено досягає її. Удосконалювати свої харизматичні якості доречно в тому випадку, якщо є прагнення бути господарем свого життя. Якщо ж такого такого прагнення немає, то харизматичність тут зайва – бути під чиймсь керівництвом значно зручніше і надійніше.

У літературі описані способи посилення харизматичності педагога і керівника в галузі освіти. Слушною є думка Л. Мацько, яка зазначає, що «педагог повинен беззастережно вірити в себе», а значить – відчувати своє призначення, свою місію, «він повинен бути готовий до інтенсивної професійної діяльності, у нього повинна виявлятися схильність до професійної та управлінської самовіддачі; він повинен йти на самопожертву і свідомо платити певними стражданнями або втратами за свою відданість ідеї, цінності, справі» [4, с. 180]. У педагога повинна проявлятися відданість цілі або ідеї. Харизматичний фахівець повинен мати стабільний, стійкий професійний стиль.

Харизмою є значний авторитет, що базується на поєднанні лідерства і вміння «заражати» своїми думками, почуттями інших. Харизматичність – чудова можливість для самовдосконалення. Харизматичність – це «тренінг довжиною в життя, постійний тонус» [1, с. 176]. Учні, колектив і просто пересічні люди відразу помітять й оцінять вчителя, який сумлінно, із задоволенням виконує свою роботу, не боїться брати на себе відповідальність, мотивує й активно залучає учнів у навчальний процес, допомагає їм, робить вагомий внесок в освітню справу. Сучасний харизматичний вчитель – креативний, творчий, активно бере участь в освітніх проєктах, відповідальний, компетентний у своїй справі. Харизматичний вчитель – відкрита особистість: він ніколи не буде

створювати бар'єр між собою і своїми учнями та колегами. Йому відома віра кожної людини у свою унікальність, і він успішно цим користується.

Харизму слід розвивати як свідому поведінку, яку можна використовувати тоді, коли потрібно. Харизматичний вчитель разом з батьками покликаний формувати загальнолюдські цінності в учнів, виховувати оптимізм, мотивувати до активної життєвої позиції. Харизма має вирішальне значення й тоді, коли необхідно за короткий час об'єднати групу людей, скерувати їх зусилля на досягнення єдиної мети.

Великодушність, простодушність, щиросердність – це якості харизматичного вчителя. Він дійсно любить навколишніх людей, себе і своїх учнів. У ньому ніби живе дві особистості – вчитель і проповідник одночасно. Він не просто «ходяча енциклопедія», він ще і носій своїх духовних і моральних цінностей. Як і кожний учитель, він відчуває власну потребу у віддачі, що полягає не просто в передачі знань, а й в прийнятті людьми його цінностей. Харизматичному вчителю завжди вдається збагатити внутрішній світ своїх учнів, оскільки він має розвинену яскраву картину світу. Для вчителя великим задоволенням буде спостерігати за професійним і духовним зростанням своїх учнів.

Висновки. Харизма – це справді талант, який даний не кожному. Харизма – це особистісна якість, яка дозволяє людині легко й невимушено реалізовувати себе в житті, впливати на людей, прищеплювати їм свої погляди, мотивувати їх до дії. Харизматичний вчитель сьогодні – це одна із вимог часу. Він є одним із головних факторів успішності у навчанні, позаяк він упевнений у собі, доконало володіє засобами переконання та навіювання, є взірцем для наслідування, еталоном довершеності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Риторика: навчальний посібник. Львів: Світ, 2001. 240 с.
 2. Бардичевська А. Б. Феномен харизматичного лідерства. *Вісник Національного авіаційного університету*. Серія: Філософія. Культурологія. Київ, 2008. № 2. 159 с.
 3. Герман В. В. Риторична культура вчителя в академічному просторі: навчальний посібник. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. 190 с.
 4. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 2-ге вид., 2006. 311 с.
 5. Ушинський К. Рідне слово. Рідне слово. Львів, 1960. 23 с.
- Serdiuk K. Charism of a modern teacher-speaker.*

The article clarifies the role of charisma in the pedagogical activity of a modern teacher-speaker, considers the main qualities of a charismatic teacher.

Key words: modern teacher, charisma, teacher-speaker, leader.

О. І. Титаренко

Науковий керівник – доц. О. П. Кумеда

МОВНА НОРМА ЯК ЦЕНТРАЛЬНА КАТЕГОРІЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ НАУКИ

У статті проаналізовано поняття мовної норми з позицій сучасної лінгвістичної науки. На основі дослідження соціолінгвістичної природи мовної норми визначено основні чинники її формування й функціонування в умовах активних змін мовної практики носіїв.

Ключові слова: мовна норма, літературна норма, соціолінгвістика, культура мови, кодифікація.

Постановка проблеми. В умовах активізації процесів глобалізації, інформатизації й технологізації суспільства відбуваються інтенсивні зміни всередині мовних систем. Розвиток мови на сучасному етапі призводить до перегляду й переорієнтації проблеми мовної норми в лінгвістичній науці. Динамічні зміни соціокультурного життя вимагають переосмислення структури самого поняття мовної норми, умов її формування й функціонування.

Аналіз останніх досліджень. Актуальність роботи зумовлена появою нових тенденцій у сучасній мовній практиці, переоцінкою категорії мовної норми в умовах змін мовних систем; увагою дослідників до проблеми унормування сучасної української літературної мови.

Активно досліджували поняття мовної норми такі науковці, як: С. Бибик, С. Єрмоленко, А. Коваль, Т. Коць, О. Курило, М. Пилинський, О. Пономарів, О. Синявський, М. Сулима та інші. У своїх дослідженнях лінгвісти подають дефініцію мовної норми, аналізують умови її вироблення й поширення, соціолінгвістичний контекст, особливості функціонування на певному етапі історичного розвитку мови тощо. Проте, незважаючи на зазначені аспекти вивчення проблеми, переосмислення мовної норми як центральної категорії лінгвістичної науки на сучасному етапі є актуальним і потребує подальших досліджень.

Мета статті – проаналізувати особливості поняття мовної норми як центральної категорії сучасної лінгвістичної науки.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки в аспекті аналізу поняття мовної норми постає питання загальноприйнятості й наслідування конкретного мовного зразка всіма користувачами відповідної мови. Цей компонент є обов'язковим, оскільки концепція мовної норми містить не лише лінгвістичний, але й соціокультурний компонент. Складність мовної норми полягає не тільки у важливості її суспільного усвідомлення, але й у структурі дефініції зокрема. Поняття мовної норми як центральної категорії лінгвістичної науки (культури й теорії мови тощо) в сучасному розумінні почало тлумачитися в ХХ столітті з появою структуралістських підходів і усвідомлення мови як цілісної системи. Е. Косеріу, досліджуючи вказану проблему, зазначав, що «...норма, з одного боку, ширша, ніж система... а з іншого – вужча, оскільки пов'язана з вибором у межах тих можливостей реалізації, які допускаються системою» [2, с. 174]. В українському мовознавстві цей процес також означається творчістю Т. Шевченка, зокрема покладенням в основу мови середньонаддніпрянських говорів і кодифікацією мовної норми.

На сучасному етапі поняття мовної норми має дискусійний характер, що зумовлено різноваріантністю критеріїв його потрактування і соціолінгвістичною природою. На думку С. Єрмоленко, норма – це «сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування у певний період розвитку мови і суспільства» [8, с. 438]. Не заперечує єдність мовознавчого й соціального аспекту в потрактуванні визначення й М. Пилинський, проте вчений визначає норму не як систему мовних прийомів, а як «реальний, історично зумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі й нормі мови і становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних фактів загальнонародної (національної) мови в процесі спілкування» [6, с. 94]. На нашу думку, подане тлумачення найширше відображає культурно-історичну, соціальну й лінгвістичну детермінованість поняття.

У мовознавстві часто ототожнюють мовну й літературну норму, проте, вважаємо, що таке уподібнення є недоречним, оскільки поняття мовної норми є ширшим і охоплює компоненти системи мови, норму загальнонародної мови, її діалектні вияви, що засвоюються мовцями незалежно. А літературна норма включає закріплені й усвідомлені носіями в процесі освіти кодифіковані зразкові мовні форми. Окремі науковці мовну норму визначають як «сукупність мовних одиниць різних рівнів (фонетичних, лексичних, граматичних)», а норму літературної мови окреслюють як «сукупність загальноприйнятих правил реалізації мовної системи» [5, с. 5]. Відповідно до цього розрізняють норми мови, що відображають основні ознаки системи мови, й норми літературної мови. На основі проаналізованих визначень можемо зробити висновок про те, що мовна норма як лінгвістична й соціоісторична категорія – це система мовних засобів, що відповідають правилам їх використання в суспільстві, є зразком для носіїв конкретної мови в усіх її виявах. Водночас літературну норму можемо визначити як сукупність загальноприйнятих правил використання мовних одиниць, усвідомлених у процесі комунікації й кодифікованих членами відповідного суспільства.

Варто звернути увагу, що мовні норми мають обов'язковий характер, оскільки забезпечують якість і точність соціальної комунікації, а відповідно й взаєморозуміння, взаємозв'язок між представниками мовної спільноти. Крім того, унормування мовлення є складником культури мови: свідоме уміння обирати доцільні мовно-виражальні засоби залежно від обставин спілкування, володіння літературними нормами, засвоєння мовно-культурних традицій народу. Ураховуючи зазначене вище, можемо зробити висновок про те, що явище норми – не суто лінгвістичний феномен. За своєю природою воно має й соціальний характер, оскільки відображає мовно-культурні уподобання членів суспільства на певному часовому зрізі, ураховує комунікативні й пізнавальні потреби мовців, виступає універсальним засобом колаборації, основним фактором консолідації й об'єднання нації. На думку О. Гузар, головним фактором існування мовної норми є мовці й наявність у них мовного ідеалу [1, с. 116].

Вияв соціального аспекту реалізується на рівні вживання/невживання мовної форми, правильного чи недоречного вибору мовного засобу. Таким чином, мовну норму можна означити як соціопсихолінгвістичне явище.

Визнання загальнообов'язкового характеру норми відбувається з орієнтацією не лише на відповідність принципам організації системи конкретної мови, але й з увагою на особливості колективної свідомості мовців, їх схильність до вживання нормованого зразка (його точності, правильності, частотності, результативності в процесі комунікації, доцільності, доступності для всіх представників спільноти тощо). Унормованість є передумовою реалізації функції мови як державної. На основі цього можемо стверджувати, що в умовах сьогодення українське суспільство перебуває на етапі диференціації української мови, а відповідно і її норм. Зв'язок мовної норми із соціоісторичним контекстом розвитку нації можна прослідкувати на прикладі формування української літературної мови й української державності. Роздержавлення стало умовою нерівномірного функціонування мовної норми на території українських земель. У свою чергу, це зумовлює існування кількох норм або її територіальних чи соціально-групових варіантів, на основі яких доцільно простежувати процес формування літературної норми. Відповідно до цього, аналізуючи праці С. Єрмоленко в контексті досліджуваної проблеми, Л. Струганець пропонує стратифікувати норми таким чином: «а) норми української національної мови, мови окремого слов'янського етносу; б) норми діалектів (кожен територіальний і соціальний діалект має свою норму); в) норми літературної мови як найбільш розвиненої, вищої форми національної мови». Запропонована типологія норм охоплює основні вияви мовної системи й свідчить про варіантність мовної норми на конкретних рівнях [7, с. 36].

Формування мовної норми є складним і тривалим процесом, що відбувається не лише внаслідок зміни мовної структури, але й за умови оцінки спільноти. Вироблення норми залежить від ряду факторів: державного статусу мови, її частотності використання в сферах управління, освіти, культури, науки, засобах масової інформації, мовної політики й мовного виховання громадян,

оприявлення мовної норми в інформаційному просторі. Головним джерелом запровадження й кодифікації мовних норм є твори художньої літератури. Мовна форма, використана письменником у тексті, внаслідок суспільного схвалення й розповсюдження в усіх галузях соціокультурного життя сприймається як взірць мовної поведінки й поступово закріплюється не лише в художніх зразках митця, але й лексикографічних матеріалах. Наприклад, лексична одиниця «мрія», що була використана М. Старицьким у вірші, присвяченому Олені Пчілці, на сучасному етапі кодифікована в словнику Бориса Грінченка, Словнику української мови тощо. В умовах інформатизації суспільства осередком вироблення й поширення мовних норм є засоби масової інформації. Варто звернути увагу також на те, що ця сфера суспільного життя водночас є й основним фактором, що обумовлює характер норм, зокрема лексичних і граматичних. Мовна практика користувачів повсякчас залишається центральним джерелом норм, що, у свою чергу, пов'язано з історичним контекстом, геополітичним станом держави, індивідуальними особливостями мовців і традиціями їх мовної поведінки тощо. Не менш важливим є й статус, характер мовознавчих досліджень, оскільки сфера лінгвістичної науки та освіти є не лише полем для практичної реалізації мовних норм, але й каталізатором цих змін. Зразком таких процесів є новий український правопис, заснований на вивченні питомих українських рис й поверненні сучасної мови до її первісних форм.

Висновки. Отже, мовна норма як центральна категорія мовознавчої науки, зокрема культури мови, є складним комплексним поняттям, що включає не лише лінгвістичний аспект, але й характеризується детермінованістю соціокультурним компонентом. Особливості вироблення й функціонування мовної норми на сучасному етапі, що зумовлені системою соціолінгвістичних факторів, сприяють переосмисленню структури самого поняття й потребують подальших мовознавчих досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гузар О. Майбутнє українського правопису на тлі орфографічних змін у європейських мовах. *Українська мова*. 2002. № 4. С. 116.

2. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва: Изд-во иностр. л-ры, 1963. Вып. 3. С. 143-343.
3. Коць Т. Теоретичні засади вивчення мовної норми. *Мовознавство*. 2017. № 4. С. 59-64.
4. Нові тенденції розвитку української мови: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / уклад. О. Бабакова. Мелітополь: Вид-во МДПУ імені Б. Хмельницького, 2015. 96 с.
5. Норми сучасної української літературної мови: методичний посібник / уклад. Л. Назаревич, І. Равлів та інші. Тернопіль: Вектор, 2019. 78 с.
6. Пилинський М. Мовна норма і стиль. Київ: Наук. думка, 1976. 288 с.
7. Струганець Л. Мовна норма: стає і змінне. *Культура слова*. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2011. № 74. С. 34-43.
8. Українська мова: Енциклопедія. 3-є вид. / ред кол.: В. Русанівський, О. Тараненко. (співголови) та ін. Київ, 2007. С. 438.

Titarenko O. Language norm as a central category of linguistic science.

In the article we analyze the concept of language norm from the standpoint of modern linguistics. Based on the study of the sociolinguistic nature of the language norm, we determine the main factors of its formation and functioning in the conditions of active changes in the language practice of native speakers.

Key words: *language norm, literary norm, sociolinguistics, language culture, codification.*

РОЗДІЛ II

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО І МЕТОДОЛОГІЯ

А. О. Булгакова

Науковий керівник – проф. В. І. Школяренко

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АНТИРЕЛІГІЙНИХ МОТИВІВ У ПЕРЕКЛАДАХ РОМАНУ МАРКА ТВЕНА «ЯНКІ З КОННЕКТИКУТУ ПРИ ДВОРІ КОРОЛЯ АРТУРА»

У статті розглянуто існуючі напрацювання з проблематики вивчення мотиву як предмету інтерпретації художнього тексту, його ознаки та функції. Визначено особливості мотивного аналізу літературного твору Марка Твена «Янки з Коннектикуту при дворі короля Артура». Простежено особливості передачі антирелігійних мотивів роману в україномовних перекладах.

***Ключові слова:** мотив, художній текст, інтерпретація, сюжет, ознаки мотиву, мотивний комплекс, антирелігійні мотиви.*

Постановка проблеми. Мотив є одним із найскладніших понять для вивчення через неоднозначність його трактування в літературознавстві. Крім того, його аналіз також значною мірою залежить від того літературного матеріалу, на прикладі якого він розглядається. Дослідження мотиву, як відомо, не самоціль. Він допомагає проникненню в сенс, що є кінцевою метою філологічного аналізу та інтерпретації будь-якого художнього тексту. Саме аналіз мотивної структури тексту розкриває можливості читацького проникнення в зміст тексту, його тлумачення і трактування, дозволяє побачити всю його невичерпність і глибину.

Аналіз мотивної структури твору художньої літератури є одним з найбільш актуальних напрямків сучасного літературознавства: різноманітність понять, пов'язаних з терміном «мотив», певна суперечливість існуючих в літературознавстві та методиці точок зору вимагають поглибленого теоретичного вивчення даної літературної категорії. У методичній науці поняття «мотив» не має узагальненого, прийнятного для всіх наукових філологічних сфер конкретного тлумачення, що застосовується при аналізі творів художньої літератури.

Метою статті є ґрунтовний аналіз особливостей відтворення мотивів у перекладах. Особлива увага присвячена зокрема дослідженню антирелігійних мотивів, представлених у перекладах роману Марка Твена «Янки з Коннектикуту при дворі короля Артура».

Аналіз актуальних досліджень. Поняття «мотив» у літературознавчій науці свого часу було об'єктом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців, зокрема А. Бема, О. Веселовського, Б. Томашевського, В. Я. Пропп, Б. Гаспарова, І. Силантьєва та інших. У наукових працях цих авторів розглядається природа мотиву, особливості його функціонування в художньому тексті, наводяться різні визначення цієї літературознавчої категорії. На сьогоднішній день дослідження поняття «мотиву» у філологічних та літературознавчих колах також не відходить на задній план.

Виклад основного матеріалу. Мотив дозволяє проникнути в сенс, що є кінцевою метою філологічного аналізу та інтерпретації будь-якого художнього тексту. Аналіз мотивної структури тексту, як доречно зауважують дослідники, «розкриває можливості читацького проникнення в зміст тексту, його тлумачення і трактування, дозволяє побачити всю його невичерпність і глибину. І цей процес нескінченний, як і можливості пізнання самого життя, його сенсу» [3, с. 177]. Мотив є художньою універсалією, вивчення якого розвиває культурологічний універсум (уявлення всесвіту) читача, розширює рамки літературного твору. В цілому, активне використання мотивного аналізу для інтерпретації літературного твору сприяє подоланню фрагментарності та мозаїчності уявлень читача, забезпечує глибоке занурення в культурну епоху, служить формуванню системно-цілісного погляду на світ. Мотив дозволяє зазирнути углиб будь-якого художнього твору та краще зрозуміти думки та послання автора.

Інтерпретація (тлумачення змісту художнього тексту) може бути успішною, коли вона ґрунтується на знанні того, як влаштований текст, тобто аналіз завжди передує інтерпретації. Тлумачення імпліцитно супроводжує всі етапи аналізу [4, с. 90].

У вітчизняній науці поняття мотиву було вперше теоретично осмислено О. М. Веселовським в «Поетиці сюжетів» (1897-1906 рр.), сам термін «мотив»

як естетичне поняття вживався вже в 1950-1960-х роках, в «реальній критиці» (Д. І. Писарєв, М. О. Добролюбов). Цій появі досліджуваного поняття передувала теорія В. Г. Белінського про пафос як про головну думку твору. Дана теорія виникла під впливом праць та розповсюдження ідей Г. Гегеля.

Німецький науковець Е. Френцель зазначав, що «мотив, який реалізується в конкретному контексті, виступає основною фабулою, що направляє читача і заставляє його думати в тому чи іншому напрямку, тим самим, підкреслюючи авторські наміри і посилює» [6, с. 45]. Слід зауважити, що в словниках, складених Е. Френцелем, існують мотиви, що як в минулому, так і в даний час визначають окремі географічні напрямки в літературознавстві, гендерні, сімейні, реальні і фантастичні поняття і предметності і т.д. Серед найбільш яскравих мотивів, які найчастіше зустрічаються, автор-укладач словника відзначає такі мотиви, як, наприклад, конфлікт батька і сина, інцест, двійник, амазонка, відлюдник, штучна людина та ін.

Незважаючи на те, що поняття «мотив» у літературознавстві використовується давно, воно й досі залишається дискусійним та обговорюваним через відсутність єдиного трактування та чіткого визначення.

Для сучасних дослідників мотив – це компонент твору, який вагомий за рахунок його повторюваності і впізнаваності. Зазвичай мотив відіграє в творі смислову роль – він сприяє проясненню головної ідеї. Дослідниця А. Тимченко до основних ознак мотиву відносить предикативність, структурну та семантичну неодномірність, належність до сюжетно-тематичної площини [5, с. 5].

Сюжет (від фр. *sujet* – предмет) вважається системою подій у художньому творі, в ході яких розкриваються характери персонажів і головна ідея. Оскільки події подаються у розвитку, в основі сюжету лежить конфлікт. Мотив – будь-який елемент сюжету або фабули (ситуація, колізія, подія), взятий в аспекті повторюваності, тобто свого стійкого, утвердженого значення. Мотив пов'язаний з темою. Тема – це подія або ситуація, а також конфлікт, які цим висловлюванням відображуються, описуються і оцінюються. Власне тема, по суті, є мотивом [1, с. 195]. «Стрижневі» мотиви, взаємодіючи один із одним, утворюють семантичні поля,

які допомагають розкриттю поетичного світу автора. Сукупність таких мотивів, які розкривають якусь авторську ідею, можна назвати мотивним комплексом.

На підставі аналізу науковців можна виокремити характерні ознаки мотиву: предикативність, повторюваність, варіативність, системність. Мотив у художньому творі, як правило, не існує ізольовано, а знаходиться в безпосередньому зв'язку з іншими мотивами, утворюючи так званий мотивний ряд. Б. М. Гаспаров зауважує, що деякі мотиви і групи мотивів взаємодіють між собою найбільш активно, особливо часто утворюючи в тексті різні сплетіння [2, с. 10]. Мотивний ряд можна визначити як сукупність варіантів одного мотиву, які зустрічаються в творі (найчастіше – декількох) одного автора. Так, прикладом мотивного ряду, характерним для серії книг Марка Твена можуть служити автобіографічні мотиви та любовні мотиви першого дитячого почуття, характерні для ідей та епохи романтизму.

У світовій художній літературі своє свої відображення антирелігійні мотиви. Вони присутні в творчому доробку Марка Твена («Лист з землі», «Людина, що спокусила Гедлісберг», «Простак за кордоном», «Таємничий незнайомиць»). Зауважимо, що Марк Твен у своїй творчості завжди покладався на смаки дружини – жінки побожної і благочестивої, яка виступала головним критиком його книг. Відтак у плеяді книг автора подібні теми були непомітні. Однак після смерті дружини та трьох із чотирьох спільних дітей, Твен перестав звертати увагу на думку суспільства і громадськості. Більшість його книг стали відкрито висвітлювати гостро соціальні теми і були сповнені антирелігійних мотивів та ідей.

У романі «Янки з Коннектикуту при дворі короля Артура» Марк Твен зображає яскраві картини зубожіння народу тогочасної Англії. Прості люди страждають від безгрошів'я, неосвіченості, вони занадто покірні і боязні, щоб виступити на захист себе і своїх родин. Автор застосовує всю силу свого сарказму, спрямовуючи її на аристократію, королівську владу, церкву, як один з органів підтримки влади держави. Держава не могла забезпечити громадян провіантом, не гарантувала право на освіту і свободу слова, як результат – жителі

держави Артура були неосвічені і грубі люди, які озлобилися, стали грубими і черствими до чужої біди і горя: *«Чоловіки і жінки, хлопчики й дівчатка, пританцьовуючи, з вигуками бігли біля воза, богохульствували і лихословили, співали непристойні пісні, – це було огидне видовище, справжнє свято демонів»* [4, с. 34]. Для багатьох із натовпу привселюдне покарання ставало одним із нечисленних розваг.

Водночас Марк Твен змушує задуматися про всесильність священників, які мають право вершити людські долі: *«І в голосі його зазвучала жалість... Як рідко звучала жалість в цій дикій, неосвіченої країні! Я пам'ятаю найменшу подробицю в його оповіданні, тільки не пам'ятаю слів його і тому розповім своїми словами»* [4, с. 35]. Закон традиційно стає на бік владних та багатих. І тут письменник висловлює риторичне питання: *«О Боже, невже для британського закону розорене домашнє вогнище, осиротілі діти, розбиті серця зовсім не мають ніякої цінності і хіба не потрібно їх охороняти? – і тому він повинен вимагати покарання»* [4, с. 70].

Учитуючись у роман й аналізуючи мотивний комплекс, переконуємося, що автор ворожий не тільки до державної католицької церкви «артурівських» часів. Не зважаючи на те, що в романі «Янки з Коннектикуту при дворі короля Артура» йдеться про середньовіччя – по суті, Твен неодноразово «атакує» церкву взагалі. Зазвичай *«церковну владу, – говорить автор, – прибирають до рук корисливі люди, і вона поступово вбиває людську свободу і паралізує людську думку»*. Письменник засуджує церкву за те, що *«вона проповідувала (простолюду) смиренність, послух начальству, принадність самопожертви; вона проповідувала, – продовжує він, – (простолюду) непротивлення злу; проповідувала (простолюду, й одному лише простолюду) терпіння, убогість духу, покірність гнобителів ... »* [4, с. 104].

Сатиричний роман Марка Твена «Янки з Коннектикуту при дворі короля Артура» має ознаки, які різко відрізняють його від творів інших авторів-сатириків. Не можна не погодитися із тим, що *«... A Connecticut Yankee in King*

Arthur's Court is characterized by deep pessimism, though is conceived as entertainment» [7, с. 306].

Головний герой Хенк Морган, який мислить як сам Марк Твен, переконаний, що освіченість людей, впровадження новітніх технологій, науково-технічний прогрес здатні змінити світ на краще. Чим швидше прийде цивілізація в країну короля Артура, тим швидше буде поборено рабство, встановлені справедливі податки, підірване панування церкви, визначені корисні для суспільства заняття для всіх церковників та буржуа, які користуються безправністю народу. Письменник негативно ставився до несправедливих суспільних законів, які всіляко захищали державників, священнослужителів, тобто тих, хто гнобив простих американців. І це ніби чорними нитками по білому полотну пронизує весь роман.

Висновки. Таким чином, мотив відіграє в художньому творі смислову роль – він сприяє проясненню головної ідеї. Активне використання мотивного аналізу для інтерпретації літературного твору сприяє подоланню фрагментарності та мозаїчності уявлень читача, забезпечує глибоке занурення в культурну епоху, служить формуванню системно-цілісного погляду на світ письменника та його сучасників. Мотивний комплекс дає можливість подивитися на загальну концептуальну лінію, задану автором в розгортанні теми. Мотиви, які взаємодіють між собою в мотивних рядах, в сукупності з мотивними комплексами утворюють систему мотивів, аналізуючи яку можна наблизитися до розуміння особливостей художнього світу автора.

Одним із ключових мотивів роману Марка Твена «Янки з Коннектикуту при дворі короля Артура» виступає антирелігійний мотив. На сторінках роману ми чуємо гірку сповідь ні в чому не винних людей, що потрапили на дно англійського суспільства через нелюдяно-жорстокі закони, що лютують в країні; бачимо, як цькують і знищують неугодних та «еретиків», винних лише в тому, що вони не згодні з пануючою релігійною доктриною. Хоч, як відомо, головний герой роману не встиг внести у це суспільство радикальних змін, що закоренилися б у свідомості простих людей, все ж з його вуст ми, читачі,

чуємо самого Марка Твена та можемо прослідкувати мотиви та ідеї, що він бажав донести сучасним людям. Серед антирелігійних та інших радикальних мотивів автор виокремлює та вдало демонструє головну ідею – свавілля влади ніколи не йде на користь простим людям, хоч би якими праведними не були її дії на перший погляд; отже допускати «замилення» очей ніколи не варто, ні в яку епоху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галич О. Теорія літератури. Київ: Либідь, 2001. 488 с.
2. Гаспаров Б. М. Литературные лейтмотивы. Очерки русской литературы XX века. Москва: Наука: Вост. лит., 1994. 304 с.
3. Путилов Б. Н. Мотив как сюжетобразующий элемент. *Типологические исследования по фольклору*. Москва, 1975. С. 148-158.
4. Твен Марк. Янки з Коннектикуту при дворі короля Артура: роман. Київ, 2019. 452 с.
5. Тимофеев Л. И. Основы теории литературы. Москва, 1976. 288 с.
6. Шахова К. Марк Твен. Зарубіжна література. 2001. № 6-7. С. 29-35.
7. Twain M. A Connecticut Yankee at King Arthur's Court. M., 1992. 432 p.

Bulhakova A. Peculiarities of antireligious motives` presentation in translations of novel "A Connecticut Yankee at King Arthur's Court" by Twain M.

The article considers current development in the study of motive as a subject of interpretation of literary text, its features and functions. The features of the motive analysis of the literary novel "A Connecticut Yankee at King Arthur's Court" by Twain M. are determined. The features of the presentation of anti-religious motives in Ukrainian translations of the novel were observed.

Key words: *motive, literary text, interpretation, subject-matter, motive elements, motive complex, antireligious motives.*

Є. О. Драновська

Науковий керівник – доц. Н. І. Кириленко

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ І ПРИЙОМІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРУ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто сучасні методи та прийоми для проведення уроків фольклору у закладах загальної середньої освіти. Особливу увагу звертаємо на такі: інсерт, хмаринка слів, сторітелінг, кахут. У дослідженні проаналізовано роль фольклору у житті здобувачів освіти.

Ключові слова: *прийом, метод, учні, школярі, фольклор, творчість, методика.*

Постановка проблеми. Використання сучасних методів і прийомів навчання полягає в тому, що у 21 століття вони є важливою складовою освітнього процесу, а саме допомагають урізноманітнити спектр викладання предмету, підвищують активність учнів та розширюють методичні можливості уроку.

Мета – проаналізувати сучасні методи і прийоми вивчення фольклору у закладах загальної середньої освіти та дослідити їх вплив на активність учнів під час уроку.

Аналіз актуальних досліджень. Роздумам про цікаву співпрацю учителя з учнями приділено багато уваги в наукових працях видатного українського педагога, В. О. Сухомлинського. Змінюючі традиційні методи він вводить новаторську методичну систему ідей, що робить учителя-словесника майстром своєї справи. Методична система вченого відзначається особливо високою результативністю, неординарністю теоретичних і практичних підходів до розв'язання актуальних проблем вивчення української мови та літератури. Адже учні здобувають якісні знаннями тільки у творчій співпраці з учителем.

Виклад основного матеріалу. Метод навчання – спосіб упорядкованої взаємопов'язаної діяльності вчителів та учнів, спрямованої на вирішення завдань освіти, виховання і розвитку в процесі навчання [3].

Правильний підбір методів відповідно до мети та змісту навчання, сприяє розвитку пізнавальних здібностей, формуванню умінь і навичок використовувати здобуті знання на практиці, готує учнів до самостійного набуття знань, формує їхній світогляд.

Методи навчання поділяються на: словесні – розповідь, пояснення, дискусія, лекція, бесіда, інструктаж, проблемний виклад; наочні – демонстрування, ілюстрація; практичні – вправи, практичні роботи.

Будь-який метод навчання на практиці втілюється у прийомах, які є його складовим.

Приєм навчання – це спосіб взаємодії вчителя і учнів, що може бути виражений у алгоритмі дій педагога, спрямованих на організацію пізнавальної діяльності за допомогою прийомів навчальної роботи. Чим багатший арсенал прийомів у структурі методу, тим ефективніший метод.

Вивчення фольклору на уроках української літератури є дуже важливою складовою для правильного формування механізмів мовленнєвої діяльності учнів, така діяльність сприяє формуванню думки у процесі сприйняття і подальшого засвоєння матеріалу. Разом з тим, вивчення фольклору формує

культурологічну складову, оскільки саме український фольклор містить найбільше знакових слів нашого народу.

Шляхів засвоєння культурного досвіду українців є чимало. Однак саме художнє слово має неабиякий вплив на читача. Через вчинки героїв відбувається знайомство з культурою нашого народу.

Усна народна творчість має глибоке історичне коріння, пов'язане з еволюційним процесом в цілому та розвитком життєдіяльності того чи іншого народу у взаємодії з оточенням. Важка фізична праця, примітивний побут, спілкування з силами природи відгранювали мужність і характер, мислення і мовлення на певному досвіді світосприймання. Усна народна творчість народжувала витончене слово: художнє, образне, яке полегшувала, робило кращим буденне життя. Первісним виявом фольклору є, насамперед, пісня. Адже за допомогою живих звуків, які линули з душі, зажуреної чи веселої, народжувалась культура з непідробленими менталітетними ознаками. За піснею, як першоосновою ритму, мелодії слова, знайшли своє самобутнє місце у фольклористиці казка, приказка, прислів'я, загадка тощо [1, с. 93-96].

Малі жанри фольклору з давніх часів використовуються в педагогіці. Костянтин Ушинський підкреслював їх важливу роль для розвитку дитини: з одного боку – за своєю формою вони корисні для навчання рідній мові, з іншого – за змістом – сприяють ознайомленню з життям народу, вихованню [5, с. 465].

Ефективним методичним прийомом активного вивчення фольклору є **сторітеллінг** – прийом, пояснює спосіб передачі інформації через розповідання історій із вкрапленням власного досвіду.

Вміння говорити, формулювати власні думки – необхідні життєві навички для кожної людини. На сьогодні володіння інформацією, її обробка, вміння чітко передавати почуття, аргументувати свою позицію – головні задачі, які стоять перед освітянами.

Мова – це складний психологічний процес, який неможливо оцінювати, розвивати окремо від мислення або сприймання. Розповідь історій – процес

емоційний, захоплюючий, який добре запам'ятовується. Сторітелінг як вигадка казок, історій добре підходить для формування усного мовлення [4].

Цей прийом можна використати під час вивчення казок у 5 класі. Наприклад, завдання буде полягати у тому, що дитина має придумати свою кінцівку казки або змінити її мораль.

Наступний активний прийом навчання – **скетчноутінг**, у процесі якого учні коротко та швидко фіксують ідеї, з'єднують їх і презентують візуально. Тобто замість традиційних конспектів, школярі роблять скетчі (малюнок та текст). Тоді емоційний зв'язок зі вчителем міцнішає: здобувачі освіти вслухаються у кожне слово, намагаючись виділити головні думки для їх фіксацію у скетчах. Прийом скетчноутінг допомагає сформувати критичне мислення, проаналізувати ситуації з різних боків, висловити своє ставлення до того, що говорить спікер.

Вивчаючи у 8 класі фольклорні твори, наприклад, пісні, авторкою яких вважають Марусі Чурай, школярі можуть не просто конспектувати відомості про легендарну постать, а й робити замальовки і схеми.

Ще один відомий прийом для глибокого ознайомлення з фольклором є онлайн **хмаринка слів**. Це візуальне відтворення списку слів, категорій, міток чи ярликів на єдиному спільному зображенні. За допомогою хмар слів можна візуалізувати термінологію з певної теми у більш наочний спосіб. Це сприяє швидкому запам'ятовуванню інформації. Особливо зручно аналізувати текст або ж перевіряти чи запам'ятали діти імена головних героїв твору.

Щоб зацікавити учнів, корисним буде використання **віртуальної екскурсії**. Це умовне відвідування визначних місць, огляд експонатів музею, виставок шляхом використання мультимедійних ресурсів Інтернету. Завдяки сучасній техніці учні зможуть: відчувати колорит епохи, зіткнутися зі старовиною, відчувати себе у ролі дослідників.

Не менш ефективним ресурсом для уроків фольклору є **інсерт**. Це простий у застосуванні та дієвий прийом розвитку критичного мислення. Він допомагає удосконалювати вміння швидко та усвідомлено читати, а головне – якісно опрацьовувати великі обсяги інформації. Основний принцип полягає у взаємодії

з текстами та їх ґрунтовному аналізі, критичному осмисленні нових і глибокій рефлексії до вже здобутих раніше знань. Працюючи з текстом, учні навчаються ділити його на смислові елементи (слова, речення, абзаци тощо) та позначати їх спеціальними символами. Це допоможе дітям ефективно сприймати інформацію та диференціювати її за ступенем важливості.

Інсерт допоможе при вивченні легенд. Учні зможуть з легкістю обґрунтувати мораль твору. Виділять моменти, які для них були не зрозумілими, а також цікаво та швидко опрацюють певний обсяг інформації.

Для проведення опитування або зрізу знань доречним буде використання онлайн ресурсу **Kahoot**. Цей сервіс дозволяє подавати навчальний матеріал у форматі опитувань і тестів. Викладач показує матеріал на головному екрані, а учні відповідають на питання, використовуючи смартфони. Для входу у віртуальну кімнату, учні повинні ввести спеціальний код, який дає вчитель. Школярі можуть стежити за своїми результатами в спеціальних таблицях.

Наприклад, закінчуючи вивчення календарно-обрядових пісень у 6 класі вчитель замість звичайної письмової контрольної може скористатися онлайн ресурсом. По-перше, це сучасно і цікаво. По-друге, на відповідь дається не великий проміжок часу, а тому одразу буде видно, хто краще засвоїв матеріал.

Висновки. Отже, використання сучасних методів і прийомів навчання в освітньому процесі допоможе вчителю розвинути у школярів критичне мислення, навчить ефективно спілкуватися як в усній, так і в письмовій формі. Учні покращать уміння працювати в групах, а також надалі зможуть швидко адаптуватися до нових технологій у навчанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданець-Білокаленко Н. Використання малих жанрів фольклору в дитячому мовленні. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: зб. наук. праць. Вип. 6. Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д., 2010.
2. Кахут. – URL: <https://kahoot.com/>.
3. Основні методики навчання. – URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14479/>.
4. Сторітелінг на уроках. – URL: <https://sites.google.com/site/literaturnakartaostapavisni/dla-vciteliv/velika-pedrada/storiteling-na-urokah>.
5. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. Київ, 1983.

Dranovska E. Using modern methods and techniques while studying folklore in institutions of general secondary.

The article considers modern methods and techniques for conducting folklore lessons in general secondary education. We pay special attention to the following: insert, word cloud, storytelling, kahoot. The study examines the role of folklore in the lives of pupils.

Key words: reception, method, pupils, schoolchildren, folklore, creativity, methods.

Т. В. Ковтун

Науковий керівник – доц. С. Ф. Алексенко

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ЕКСПРЕСИВНОСТІ У ПЕРСОНАЖНОМУ МОВЛЕННІ РОМАНУ ДЖ. К. РОУЛІНГ «ГАРРІ ПОТТЕР І В'ЯЗЕНЬ АЗКАБАНУ»

Стаття присвячена аналізу особливостей вербалізації категорії експресивності у персонажному мовленні роману «Гаррі Поттер і В'язень Азкабану». Розкрито поняття та особливості персонажного мовлення, надано характеристику категорії експресивності, проаналізовано специфіку її реалізації на різних мовних рівнях у поєднанні з іншими лінгвістичними категоріями на прикладі мовлення персонажів аналізованого роману Рона Візлі та Драко Мелфоя.

Ключові слова: категорія експресивності, лінгвістична категорія, система персонажів, персонажне мовлення, інтенсивність, емотивність, модальність.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку мовознавства в рамках антропоцентричної парадигми все частіше увага лінгвістів переходить на суб'єкт пізнання, аналіз мови в людині і людини в мові. Персонажне мовлення – це один, якщо не найважливіший, з аспектів аналізу особистості персонажів. На сьогодні, підвищений інтерес науковців до експресивності персонажного мовлення зокрема можна пояснити прагненням вивчення закономірностей та механізмів реалізації експресивності мовлення взагалі. Проте, незважаючи на значне зацікавлення дослідників окресленою проблематикою, вона й досі залишається недостатньо дослідженою.

Метою статті є з'ясувати особливості вербалізації категорії експресивності у персонажному мовленні роману Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер і В'язень Азкабану».

Аналіз актуальних досліджень. Різні аспекти експресивності досліджувались у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних мовознавців. І. В. Арнольд, Ш. Баллі, Є. М. Галкіна-Федорук, В. А. Маслова, Й. А. Стернін, В. Н. Телія приділяли увагу проблемі об'єму та змісту поняття експресивності, Ш. Баллі, Є. М. Галкіна-Федорук, В. М. Грідін, Р. О. Якобсон досліджували

зв'язок експресивності з іншими категоріями, способи вираження експресивності вивчалися такими лінгвістами, як Е. С. Азнаурова, І. В. Арнольд, В. А. Маслова, Б. Тошович та інші. Питанню дослідження особливостей персонажного дискурсу (персонажного мовлення) присвячено багато робіт, а саме з: проблем змісту персонажного мовлення (Н. Д. Борисенко, В. І. Карасик), типології персонажного мовлення (І. А. Бехта, І. Б. Кауза, В. А. Кухаренко), взаємозв'язку авторського та персонажного мовлення (Є. А. Гончарова, В. А. Кухаренко, В. І. Лагутін, О. Б. Склярєнко та ін.).

Виклад основного матеріалу. Персонажне мовлення є особливим типом викладу, що прямо відтворює повідомлення героя з перспективи останнього [3, с. 73]. Воно максимально точно передає реальне живе спілкування, однак характеризується певними особливостями. Оскільки персонажі є носіями або противниками авторських ідей, їхнє мовлення не зовсім можна назвати висловлюваннями персонажів у ситуації спілкування. Тут автором висловлювань є сам автор, саме він продумує взаємодію та створює діалоги між персонажами на основі свого власного досвіду спілкування для досягнення певних цілей [5, с. 35].

У персонажному мовленні традиційно реалізуються такі категорії, як експресивність, емотивність, інтенсивність, модальність та антропоцентричність, які активно взаємодіють та часто невід'ємні одна від одної. Під поняттям *експресивності* розуміють «сукупність семантико-стилістичних ознак одиниці мови, що забезпечують її здатність виступати в комунікативному акті як засіб суб'єктивного вираження ставлення мовця до змісту або адресата мовлення» [11, с. 591]. Серед лінгвістів немає однозначної думки щодо природи експресивності. Е. С. Азнаурова, І. В. Арнольд, Ю. М. Скребнев та ін. розглядають експресивність як *стилістичний феномен*. Ці вчені досліджують систему експресивних засобів мови як явище, самодостатнє для виникнення експресивності. Вони стверджують, що при поєднанні різностильових елементів можна надавати різноманітне стилістичне забарвлення як окремим мовним засобам, так і цілому тексту. В. Г. Гак, Н. А. Лук'янова, Й. А. Стернін,

А. Вежбицька та ін. розуміють експресивність як *семантичний феномен*. Вони вважають, що експресивність – це певна семантична сутність, а точніше, синтез семантичних сутностей, які створюють експресивний ефект. У зв'язку з цим вивчаються способи створення та види експресивності слів, стійких виразів, висловів. О. О. Реформатський, Р. О. Якобсон, В. Н. Телія, В. О. Аврорін та інші трактують експресивність як *функціональний феномен*, вважаючи її функцією, що встановлює зв'язки між намірами мовця (автора) і тими засобами мови, які матеріалізують ці наміри [6, с. 13-14].

Експресивність є складною лінгвістичною категорією і знаходить своє втілення у засобах різних мовних рівнів, а саме:

1) *графічного* (така експресивність виникає при застосуванні графем та їхніх особливих комбінацій або ж їхня відсутність). Самі букви можуть своєю формою, розміром, кольором, типом створювати експресивний ефект, як і поділ висловлювання на абзаци та строфи [2, с. 155];

2) *фонетико-фонологічного* (експресивність досягається змінами звуків, наприклад, аспірація, зміна тривалості звучання тощо, акцентними та інтонаційними засобами [11, с. 591], а також фонетичними фігурами, наприклад *алітерація, асонанс* тощо) [2, с. 155];

3) *лексичного* (лексична експресивність є суб'єктивно-емоційним ставленням мовця до висловлювання, яке виражається лексичними засобами). Експресивність на цьому рівні має три види: 1) *лексико-категоріальна* (створюється окремими лексичними явищами (категоріями)); 2) *лексико-семантична* (виникає в лексико-семантичних групах); 3) *лексико-лектальна* (породжується лексичними пластами певних видів інтровертної диференціації мови);

4) *фразеологічного* (використання особливих фразеологічних одиниць або фразеологічних одиниць з особливим вживанням). Високу експресивність створюють індивідуальні трансформації фразеологізмів [9, с. 44]);

5) *словотвірного* (експресивність досягається через використання словотворчих засобів, тобто афіксів та моделей та типів словотворення);

б) *синтаксичного* (синтаксичну експресивність утворюють синтаксичні форми, синтаксичні одиниці, особливо стилістичні фігури (наприклад, *епіфора*, *паралелізм тощо*), емфатичні конструкції, еліптичні речення, довжина синтаксем, рематична організація речення (*порядок слів*, *інверсія*) і т. п.);

7) *текстуального* (текстуальна експресивність виникає у рамках тексту). Один з її видів проявляється у схрещенні авторського мовлення та мовлення персонажів [9, с. 46].

Експресивність часто ототожнюють з *емотивністю*, проте, ці поняття не є ідентичними. Емоційне в мові служить для вираження почуттів, а експресивне – для посилення виразності та образотворчості; емоційне протиставляється раціональному, а експресивне охоплює як інтелектуальне, так і емоційно-вольове [1, с. 107]. Тобто, емотивність і експресивність співвідносяться між собою як частина і ціле, відповідно.

Категорія *інтенсивності* розглядається у межах категорії експресивності і трактується як «властивість мовної одиниці, яка сприяє посиленню її характерних ознак. Сутність категорії інтенсивності полягає у вираженні додаткових кількісних та якісних характеристик об'єктів, їхніх властивостей» [7, с. 63]. Чимало лінгвістів співвідносять це поняття з поняттями кількості та якості. На думку дослідника І. І. Туранського, інтенсивність – це «кількісна характеристика якісного (експресивного) аспекту мовлення, це кількісне відображення того, наскільки експресивне піднімається над предметно-логічним змістом висловлювання» [10, с. 15]. Він робить висновок, що інтенсивність можна вважати ознакою ознаки, як кількісну характеристику експресивності.

Співвідношення категорії експресивності з категорією *модальності* полягає в тому, що остання є «функціонально-семантичною категорією, яка виражає різні види відношення висловлення до дійсності, а також різні види суб'єктивної кваліфікації повідомлюваного» [11, с. 303], а експресивність можна розуміти як ставлення суб'єкта до висловлюваного з можливою наявністю ще й емоційності та оцінності, адже саме «спроможність мовного знака виражати емоційний стан мовця, його суб'єктивне ставлення до предметів і явищ дійсності

формують експресивну функцію як одну з його основних функцій» [4, с. 13]. Тобто категорію експресивності можна вважати одним із різновидів модальності.

Термін *антропоцентричність* у лінгвістиці насамперед пов'язується з антропоцентричною парадигмою, за якою увага зосереджується більше на суб'єкті пізнання, ніж об'єкті, людина аналізується в мові, а мова в людині. Таким чином, якщо експресивність – це категорія, яка виражає людську емоційну та розумову діяльність, антропоцентричність тісно пов'язана з нею.

Персонажне мовлення як втілення описаних вище категорій характеризує персонажів художнього твору за багатьма соціально-психологічними критеріями, допомагаючи читачеві зрозуміти місце кожного з них в системі персонажів твору. Система персонажів – це «художня цілеспрямована співвіднесеність усіх «головних» героїв і усіх так званих «другорядних» дійових осіб у літературному творі» [8, с. 260]. У романі «Гаррі Поттер та В'язень Азкабану», як і у всіх книгах циклу про Гаррі Поттера, усіх персонажів можна поділити на дві великі групи: чарівники та магги (звичайні люди, які не володіють магією). Чарівників, у свою чергу можна розділити на учнів школи чарів Гогвортсу (напр. Гаррі Поттер), їхніх викладачів (напр. Ремус Люпин) та представників Міністерства Магії (напр. Корнеліус Фадж). Велику роль у сюжетному розгортанні подій роману відіграють також чарівні, міфічні істоти (напр. гіпогрифи, дементори, привиди).

Проаналізуємо засоби вербалізації категорії експресивності мовлення одного з головних персонажів Рона Візлі та другорядного героя Драко Мелфоя.

Рон Візлі, друг Гаррі Поттера, відомий своїм хорошим почуттям гумору, любов'ю до їжі та прагненням до справедливості, хоча іноді буває занадто емоційним та невпевненим у собі. Експресивність мовлення Рона досягається здебільшого шляхом вираження ставлення героя до інших персонажів (модальність) та прояву його емоцій (емотивність мовлення). Хоча у нього немає слави чи великих статків, Рон має те, чого не купиш за ніякі гроші – любляча сім'я та справжні друзі, за яких він завжди готовий постояти. Так, у наступному

прикладі після насмішки Драко Мелфоя над рівнем доходів сім'ї Рона, він говорить, що більше не терпітиме нападок Драко: *'I'm not going to take any rubbish from Malfoy this year,' he said angrily. 'I mean it. If he makes one more crack about my family, I'm going to get hold of his head and —'*. Апосіопеза (раптове умовчання) після метонімічного звороту «*get hold of his head*» допомагає виразити гнів героя та його рішучість діяти, а зневажливе ставлення Рона до персонажа Драко Мелфоя передається завдяки негативній конотації лексеми «*rubbish*», яка вживається на позначення Драко як людини. Найулюбленішою річчю у світі для Рона є їжа, про яку він завжди говорить із захопленням: *'It's this sweetshop,' said Ron, a dreamy look coming over his face, 'where they've got everything ... Pepper Imps – they make you smoke at the mouth – and great fat Chocoballs full of strawberry mousse and clotted cream, and really excellent sugar quills which you can suck in class and just look like you're thinking what to write next —'*. Експресивність мовлення персонажа у цьому прикладі досягається завдяки мовним засобам графічного рівня (авторське виділення слова «*everything*» жирним шрифтом), стилістичного рівня, а саме гіперболи для вираження стану зачарованості героя магазином солодощів («*they've got everything*») та синтаксичного рівня – полісиндетону (повторення сполучника *and*), який відтворює позитивне враження Рона від великої кількості солодощів у магазині. У школі Рон не має ворогів окрім Драко Мелфоя, який завжди кепкує з нього, тому Рон завжди негативно ставиться до нього та радіє з його невдач, як у наступному прикладі, в якому Рон говорить про нову мітлу Гаррі та зловтішається з Мелфоя та його старої мітли: *'Hey, Harry - ' Ron gave a great whoop of laughter, 'Malfoy! Wait 'til he sees you on this! He'll be sick as a pig! This is an international standard broom, this is!'*. Порівняння «*sick as a pig*» використовується для опису дуже роздратованої та засмученої людини.

Драко Мелфой є носієм як і позитивних, так і негативних рис характеру. Він розпечений, гордовитий, амбіційний, вдає з себе «крутого хлопця», проте його поганий характер є наслідком впливу батьків, які зневажають нечистокровних чарівників. Мовлення Драко досягає найбільшої експресивності

у поєднанні з модальністю та емотивністю. Оскільки ми маємо нагоду спостерігати за поведінкою Драко лише у присутності Гаррі Поттера, до якого Мелфой ставиться зневажливо, переважна більшість його реплік виражає негативне ставлення до Гаррі та інших головних персонажів без жодної на те причини, наприклад: *'Well, look who it is,' said Malfoy in his usual lazy drawl, pulling open the compartment door. 'Potty and the Weasel.'* У цьому прикладі експресивність виражається засобами лексичного рівня, а саме за рахунок переносних негативних значень слів «*potty*» та «*weasel*», що насправді є насмішкою над прізвищами Potter та Weasley, оскільки «*potty*» в переносному значенні означає нікчемну людину, а «*weasel*» – підступну, підлу людину. Можна також припустити, що слово *potty* – це зменшувальна форма слова *pot* (від *Potter*), яка створює ефект меншості головного героя. В цьому випадку йде мова про словотвірну експресивність. У романі головний герой кілька разів втрачає свідомість при появі дементорів (моторошних чарівних істот) і Драко використовує це як привід висміяти страх Гаррі Поттера: *'You fainted, Potter? Is Longbottom telling the truth? You actually fainted?'*. Глузливе ставлення Драко передається у його мовленні, експресивність якого досягається мовними засобами графічного та фонетико-фонологічного рівнів, оскільки авторка роману виділяє слово «*fainted*» для передачі відповідної, іронічної, інтонації. Оскільки Мелфой походить із заможної родини, він зазвичай зверхньо ставиться до менш забезпечених учнів та вчителів, наприклад: *'Look at the state of his robes,' Malfoy would say in a loud whisper as Professor Lupin passed. 'He dresses like our old house-elf.'* Для опису зовнішнього вигляду професора Люпина Драко використовує порівняння «*He dresses like our old house-elf*», натякаючи на те, що одяг професора нагадує йому ельфів-домовиків, які у романі зазвичай одягаються у лахміття.

Висновки. Результати дослідження особливостей вербалізації категорії експресивності у персонажному мовленні роману Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер і В'язень Азкабану» засвідчили, що мовленню персонажів, зокрема мовленню Рона Візлі та Драко Мелфоя, характерна висока експресивність за рахунок

емотивності та модальності їхнього мовлення. На стилістичному рівні мовними засобами створення експресивності є порівняння, гіпербола, метонімія, на синтаксичному – апосіопеза та полісиндетон. Експресивність дослідженого персонажного мовлення створюється також на лексичному рівні (через використання лексем з негативною конотацією у переносному значенні), графічному, фонетико-фонологічному та словотвірному.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галкина-Федорук Е. М. Об экспрессивности и эмоциональности: сборник статей по языкознанию. Москва: Изд-во МГУ, 1958. 199 с.
2. Гашкова М. Г. Уровни языковой экспрессивности (на материале немецкого языка). *Вестник Московского государственного областного университета. Лингвистика*. Москва, 2010. № 3. С. 153-157. – URL: <https://www.vestnik-mgou.ru/Articles/Doc/1364>.
3. Данілко М. І. Формирование абсолютной антропоцентричности художественного текста в прямой речи персонажа. *Наукові записки КДПУ. Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2012. № 105, ч. 2. С. 73-76.
4. Ковальська Н. А. Експресивність як вираження суб'єктивного чинника в тексті. *Мова*. 2019. № 31. С. 11-15.
5. Лагутин В. И. Проблемы анализа художественного диалога (к прагматической теории драмы). Кишинев: ШТИИИЦА, 1991. 95 с.
6. Маслова В. А. Лингвистический анализ экспрессивности художественного текста: учеб. пособие. Москва: Выш.шк., 1997. 156 с.
7. Остринская Н. Н. Интенсивность как средство создания экспрессивности художественного текста. *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*. Филологические науки. Волгоград, 2007. № 5. С. 62-66. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/intensivnost-kak-sredstvo-sozdaniya-ekspressivnosti-hudozhestvennogo-teksta/viewer>.
8. Тамарченко Н. Д., Тюпа В. И. и др. Теория литературы: учеб. пособи для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2004. 512 с.
9. Тошович Б. Экспрессивный синтаксис глагола русского и сербского-хорватского языков. Москва: Языки славянских культур, 2006. 560 с.
10. Туранский И. И. Семантическая категория интенсивности в английском языке. Москва: Высшая школа, 1990. 173 с.
11. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва: Большая Российская энциклопедия, 1998. 685 с.

Kovtun T. The peculiarities of the verbalization of the category of expressiveness in the characters' speech of the novel «Harry Potter and the Prisoner of Azkaban» by J. K. Rowling.

The article is devoted to the analysis of the peculiarities of the verbalization of the category of expressiveness in the characters' speech of the novel "Harry Potter and the Prisoner of Azkaban". The concept and the peculiarities of characters' speech have been highlighted, the essence of the category of expressiveness has been outlined, the specifics of its implementation at different linguistic levels have been analyzed in combination with other linguistic categories on the basis of the characters' speech of Ron Weasley and Draco Malfoy.

Key words: *category of expressiveness, linguistic category, system of characters, characters' speech, intensity, emotiveness, modality.*

В. В. Лисянська

Науковий керівник – доц. В. А. Захарова

«СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ» ВОЛОДИМИРА ЛИСА: ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНА ЕНЕРГЕТИКА РОМАНУ

У статті визначено художньо-естетичну енергетику роману сучасного українського письменника В. Лиса «Соло для Соломії». Акцентовано увагу на літературознавчому та методичному аспектах вивчення роману на уроці української літератури.

Ключові слова: сучасна проза, роман, В. Лис, енергетика.

Постановка проблеми. «Соло для Соломії» Володимира Лиса – книга, яка надихає, освітлює, зігріває серце, зворушливо промовляє непоказною людяністю. Композиційно роман нагадує структуру пісні (заспівом і приспівом названо перші дві частини) і канони драматичного твору (фіналом названо третю частину твору). «Соло для Соломії» – це волинська сага, сокровенна сповідь жінки, яка своєю божественною земною красою осяватиме прийдешні покоління українців. У ній жива правда, реалізм, цілюще духовне повітря, яке живить любов'ю.

Аналіз актуальних досліджень. Творчість В. Лиса слугує предметом дослідження багатьох учених. Так, сучасний критик О. Клименко наголошує, що В. Лис «уміє писати романи і виборювати призові місця в літературних конкурсах» [2]. Дослідниця Р. Свято високо оцінює динамічність сюжету, асоціативність, символічність та інтертекстуальність прози автора [7]. «Така людина, як пан Лис, просто мала з'явитися на нашому літературному небосхилі. Він – той талант, який навчився грати за законами ринку, тому може принести в широкі маси якість справжньої літератури», – таку високу оцінку творчості письменника дала О. Забужко [1, с. 9].

Метою статті є з'ясування художньо-естетичної енергетики роману В. Лиса «Соло для Соломії».

Виклад основного матеріалу. У передмові до роману «Соло для Соломії» Т. Прохасько зазначив, що цінність цього твору полягає в тому, що «він є історією цілого людського життя – від початку і до кінця. Нам дуже часто бракує саме такої картини світу. Адже тільки знаючи всю історію людини,

можна зрозуміти, чому і як вона чинить у кожному окремому епізоді свого тривання. До того ж історія Соломії тільки називається солом. Насправді в романі все так, як у справжньому житті, коли біографія одного героя невідділяється від біографії інших. І поруч не фрагментарно, а глибоко, неперервно і довго» [6, с. 5-6].

У центрі твору зображено долю сільської жінки від народження до глибокої сивини. Їй судилося прожити життя, не втративши високої віри в людське існування, не зламатися в часи, коли ніщо не провіщало добра, не зректися себе, а головне – не лише не очерствити свого серця, а й, утримати у душі світлий промінь, спромогтися на те, щоб він розгорівся ще тепліше, ще милосердніше. В. Лис назвав образ Соломії своїм найвдалішим жіночим образом. У творі переконливо домінує героїня роману. Автор наче «розчиняється» серед персонажів твору, використовуючи діалектне мовлення. Доля Соломії (Соломинки, Соломки) – це незгасний промінець кохання на фоні лихоліть, коли життя і смерть знаходяться зовсім поряд.

Під час вивчення роману у школі, на уроці позакласного читання, первинно сприймаючи текст, учні повинні мати інформацію про історичну основу твору, адже в романі подано історію життя однієї жінки, а через її сприйняття і життєві перипетії – майже все непросте ХХ століття з усіма його катаклізмами, історичними віхами і змінами.

У ході первинного прочитання тексту вчитель може залучити елементи компаративного аналізу, адже художня структура твору В. Лиса виразно корелює з його жанровою приналежністю. Автор із перших сторінок непрямо зауважує, що твір претендує на масштабне змалювання життя жінки, і надалі майстерно втілює це художнє завдання. Зазначимо, що українська література ХХ століття знала подібний підхід до створення життєпису героїні. Роман У. Самчука «Марія» змальовує історію життя селянки, однак джерелами його жанрової та композиційної специфіки слід шукати навіть не в реалістичній літературі ХІХ століття з її настановою на ґрунтовність і панорамність модельованої картини світу, а в житіях святих. Прихований діалог із твором

У. Самчука помітний у романі В. Лиса (любовний трикутник, що пов'язує Соломію із друзями дитинства, Петром і Павлом; звернення до образу Діви Марії; сюжетно акцентована неможливість народити дитину від нелюба і народження дітей від щирого кохання).

Грунтовна робота над текстом твору дозволить старшокласникам дійти висновку про те, що прикметною особливістю твору В. Лиса є динамічний портрет героїні, що відповідає обом окресленим тенденціям – і «зовнішньому» стосовно жінки, чоловічому, погляду, і масштабності картини світу, властивій роману класичного типу. Під час аналізу вчителю обов'язково треба звернути увагу на часопросторову організацію в тексті. Час як фундаментальна категорія людського буття в художній структурі роману часто метафоризується, набуваючи антропоморфних ознак.

У романі «Соло для Соломії» через світовідчуття головної героїні, через сприйняття жінкою соціально-політичних та духовних основ суспільства В. Лис осмислює історичний процес ХХ століття. Жанровий різновид роману письменника можна визначити як сімейну сагу, адже у творі подано достовірну інформацію про тогочасні події в суспільстві, фрагментарність подій, психологізм образів, життя родини на тлі історії, спадковість поколінь. Погляд на минуле крізь призму сьогодення дозволило письменникові створити твір-епопею, сагу про країну.

Саме художня структура твору В. Лиса виразно співвідноситься з його жанровою приналежністю. Автор із перших сторінок не одразу зауважує, що твір претендує на масштабне змалювання життя жінки, але надалі майстерно втілює це художнє завдання. Роман «Соло для Соломії» письменник побудував за законами пісні, називаючи розділи: перший – «Заспів», у якому детально описано дитинство та юність героїні, другий – «Приспів» – змалювано молодість, любовні перипетії, народження дітей, життя матері-одиначки, третій – «Finale» – стисла розповідь про життя героїні у зрілі роки та поважному віці.

Письменник визначив жанр твору як «історію роду, що проростає в історію народу» [5]. Документальність твору обумовлена зображенням життя волинян

протягом ХХ століття. Розповіді бабусі письменника, історії мешканців села Загоряни стали джерелом для роману «Соло для Соломії». Збираючи матеріали до рубрики «Невигадані історії», автор познайомився з жінкою, що стала прототипом Соломії у творі.

Після більш детального аналізу учні відзначають, що в художній структурі твору В. Лиса реалізуються дві основні часові моделі: лінійна і циклічна. Перша співвідноситься з людським життям, а друга є реалізацією волі, уособлює закономірність божественного буття.

Із поглибленням історизму художнього мислення в романі акцентовано увагу на багатьох гострих проблемах минулого і сьогодення, В. Лис звертається до складних конфліктних ситуацій, неоднорічних, суперечливих характерів. Це дає можливість розкрити чимало проблем, зокрема етичних, духовних: моральності, відповідальності перед долею, родиною тощо.

Образ Соломії універсальний і не обмежений жодними кордонами, адже вона – втілення мрії про ідеал, подобається всім без винятку чоловікам. Із цього постає основна риса персонажа – він незмінний, сталий. Відсутність розвитку цього характеру пояснюється тим, що, на думку автора, він ідеально жіночний та ніжний і не потребує змін. Соломія не виходить за рамки «жіночого» світу, однак вона порушує багато правил, за якими живуть селяни. Єдиний правильний із її точки зору мотив – це поклик серця. Парадоксально, що спокій та радість вона знаходить із чоловіком, у якого не була закохана.

Аналізуючи образи твору, учні відзначають, що описані образи, попри велику різницю характерів та долі, обмежені необхідністю в чоловікові, який виконує роль господаря, на відміну від наступного покоління, що представлене в особі сестер Марусі та Соломії. Спокійна та чесна Маруся й запальна і пристрасна Соломія відрізняються характерами, але обидві належать до принципово іншої епохи. Вони усвідомлюють себе особистостями з власними потребами, які можуть не залежати від чоловіків. Навпаки, це названий брат залежить від Соломії, адже не уявляє без неї життя, тоді як вона не шукає любові – почуття просто стаються, а помилки пробачаються. Маруся зовсім не шукає та не чекає

особистого щастя через те, що їй цілком зручно та комфортно самій. Проте автор все ж наділяє дочок головної героїні особистим щастям, та, на відміну від представниць попереднього покоління, щастя не приходить із покірністю своїй долі, а відкриває нові обрії.

Висновки. Сучасний український письменник Володимир Лис прагнув художньо змоделювати у своєму романі долю української жінки, яка в пошуках щастя йде лише за покликом серця і робить вибір за совістю на тлі історичних подій. Цей вибір між добром і злом ніби придушує особистість, внутрішні переживання і перетинає шлях свободі. Музична композиція роману «Соло для Соломії», що складається із заспіву, приспіву та фіналу, має своє смислове навантаження. Поняття заспіву використовується у значенні початку, зокрема художнього твору. Зазвичай він не пов'язаний безпосередньо з його змістом. Життєвий шлях головної героїні роману Соломії формує уявлення про епохи, що змінювалися, свідком і учасником яких вона була.

ЛІТЕРАТУРА

1. Забужко О. Напрочуд добра книжка. Лис В. Століття Якова. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2012. С. 9.
2. Клименко О. Кілька слів про «Століття Якова» Володимира Лиса. – URL: <http://litakcent.com/2010/10/29/dvi-recenziji-na-bestseler-volodymyra-lysa/>.
3. Козак С. Володимир Лис: «Відчув себе письменником, коли написав перший роман». *Літературна Україна*. 2014. № 6. С. 14.
4. Кривопишина А. Поетика жанру сучасного історичного роману. *Літературна Україна*. 2013. № 4. С. 9.
5. Лис В. Соло для Соломії. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2013. 368 с.
6. Прохасько Т. Кант для Соломії. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2013. С. 5-6.
7. Свято Р. З цього можна зробити на правду добрий сценарій, або Деякі міркування про триумфальний роман Володимира Лиса. – URL: <http://litakcent.com/2010/10/29/dvi-recenziji-na-bestseler-volodymyra-lysa/>.

Lysianska V. "Solo for Solomiya": artistic and aesthetic energy of the novel.

The article identifies the artistic and aesthetic energy of the novel "Solo for Solomiya" by the contemporary Ukrainian writer V. Lys. Emphasis is placed on the literary and methodological aspects of studying the novel in the lesson of Ukrainian literature.

Key words: modern prose, novel, V. Lys, energy.

ФОЛЬКЛОРНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У статті розглянуто фольклорні мотиви у творчості Лесі Українки. Зокрема проаналізовано поезії, поеми, фольклорні записи, календарно-обрядові пісні, пісні про кохання. З'ясовано роль народнопоетичних засобів: епітетів, порівнянь, прикметникових та займенникових форм, колоритної емоційно-експресивної лексики. У праці досліджено причини значного використання фольклору у творах Лесі Українки.

Ключові слова: фольклор, фольклорні мотиви, література, творчість, фольклорні записи.

Постановка проблеми. Художня література та національний фольклор пов'язані міцним зв'язком, адже фольклорні мотиви присутні в багатьох творах української літератури. Однак значний інтерес становить творчість Лесі Українки, адже для неї фольклор був вагомим джерелом та натхненням. У наш час доцільно аналізувати фольклорні мотиви, а особливо – використання їх в українській літературі, адже цей аспект літературознавства не повинен забуватися.

Мета – проаналізувати фольклорні мотиви у творчості Лесі Українки.

Аналіз актуальних досліджень. Питання про характер зв'язків творчості Лесі Українки з фольклором привертало увагу багатьох дослідників, про що свідчать розвідки А. Веселовської, М. Гайдая, І. Денисюка, М. Деркач, О. Дея, Л. Кулінської, Л. Міщенко, В. Погребенника, П. Пономарьова, Л. Скупейка та інших. Однак тема залишається актуальною, адже творчість Лесі Українка багатогранна та не вивчена повністю.

Виклад основного матеріалу. Лариса Петрівна Косач – відома українська письменниця, фольклористка, перекладачка та культурна діячка. Вона входить у тріаду світочів української культури. Її вірші, поеми, драми, публіцистика та біографія пропонуються до вивчення шкільною та університетською програмами.

Народнорозмовна мова присутня у творчих здобутках Лесі Українки, і поєднує в собі значну кількість фольклорних аспектів. Леся Українка українську народну мову використала так, як ніхто інший серед українських письменників. На цю народнорозмовну основу органічно нашаровуються книжні

й діалектні (волинські говірки) впливи, доцільне вживання запозичених слів. Зважала письменниця й на мовні здобутки галицьких українців, причому в цьому питанні Леся Українка була солідарна з Оленою Пчілкою. Обидві письменниці були орієнтовані на мовний синтез, свідомо «запліднювали» літературну мову галицькими мовними елементами [1, с. 120].

Уся творчість Лесі Українки пройнята народно-поетичними мотивами. Вона часто вживає порівняння: дівчинонька-рожа, дівчатонька як зіроньки, прозора вода, немов оксамит. Також вживає народнопоетичні епітети: рученята білії, дівчина молодая, чорнобривая, барвінок-хрещатий, річка глибокая, серце козацькеє.

У творі «Роберт Брюс – король Шотландський», який за жанром є поемою, поетеса вживає порівняння її рідного краю: Ой то ж не сокіл-винозір / Злетів з гори в долину, – І То прилетів юнак Роберт / У рідную країну. А в творі «Русалка», яка написана на фольклорній основі, дівчата співають гарну, хвилюючу весільну пісню: Ой, червоная калинонька, / А біленький цвіт; / Ой чи не жаль тобі, Галю, / Молоденьких літ?...

Поетичне слово Лесі Українки є наскрізь народним в поезіях «Місячна легенда», «Конвалія», «Віла-посестра», «Триптих», «Співець», «Сосна», «Зоряне небо» та в деяких інших, де промовляють лагідним голосом зорі, де «вічно смутная сосна» співає, а небо «ронить сльози».

Завзято використовує Леся Українка у своїх віршах нестягнені займенникові та прикметникові форми (тії чорні очі, тую пісню, ворожії стріли, ряснії сльози, сльози палкії, твердая криця, темнії луги, літа молодії, квітки веснянії, квітки запашнії, туга глибокая), також використовує яскраву негативно-оцінну лексику (посмішище, опудало, незграба, кудлай, очищі), безліч здрібнілих та зменшено-пестливих форм іменників (дівчинонька, вітрець, весельце, серденько, гіллячко, барвіночок, оченята, устонька) прикметників (ясненька, молодесенька, маленькі) прислівників (тихесенько, гарненько, хутенько), суттєво наближає її до народно-поетичних творів рідного краю.

Неможливо лишити поза увагою народнопоетичні записи Лесі Українки, особливе місце серед яких займають дитячі ігри, пісні та казки. Тут помічаємо цілком своєрідні (наприклад, великодня гра «Рак-неборак», «Казка про дивну сопілку», танцювальна пісня «На городі біла глина», пісня «Сабадашка», безконечниця «Був собі журавель» чи «Дума про удову») та зразки, розповсюджені в різних районах України (наприклад, «Казка про Котика та Півника» або пісня «Дайже, боже, в добрий час»).

Жанрово і тематично різноманітні ці записи. Поряд із думами (наприклад, «Дума про брата і сестру») і баладами (наприклад, «Ой заїхав козак») знаходимо тут історичні пісні (наприклад, «Про Нечая»), жнивварські пісні («Ой літає соколенько»), рекрутські («Чому, коню, не п'єш?», «Ой, мати моя, гей»), соціально-побутові («Нема в світі правди», «Ой паночку наш»), сімейно-побутові («Ой ти знав», «Ой ти, тату»), жартівливі («Попада», «А до мене Яків приходив», «На городі калюжа»), обрядові («Заручальна», «Ідуть друженьки...»), календарно-обрядові, серед яких є веснянки, колядки, щедрівки, весняні гаївки. Окремо становлять пісні про кохання, представлені яскравими, милозвучними зразками («Коло гаю походжаю», «На городі квіти в'ються» чи «Чорноморець») [3].

Також доцільно виділити й інші фольклорні записи Лесі Українки – «Купала на Волині» (1893 р.); записи народних повір'їв із Колодяжного і Миропілля. Леся Українка в 1893 р. Надіслала М. П. Драгоманову такі записи: 1. «Кажуть, що комарі – чортівські слуги і ту кров, що випивають, несуть чортові». 2. «Земля, що є чоловіка під нігтями, то чортова земля». 3. «Розплата з чортом душами родичів». Вони чомусь не опубліковані; записи в селі Колодяжне (1891 р.); записи в селах Довгополе та Буркут (1901 р.); дитячі ігри, пісні й казки (1903 р.); народні пісні до танцю (1904 р.); із репертуару кобзаря Гната Гончаренка (1908 р.). Окрім фольклорних записів, досить відомі й записи народних пісень із голосу Лесі Українки – «Народні пісні, записані з голосу Лесі Українки Миколою Лисенком» та «Народні пісні, записані з голосу Лесі Українки Климентом Квіткою» [4].

Леся Українку справедливо можна вважати берегинею волинського фольклору. У її творчому спадку збереглися записи народних пісень

«Веснянки з Волині. Від панни Лесі Укр.» Пісні рідної Волині, легенди та повір'я про місцевість, святкові традиційні танці – усе це, безсумнівно, стало поштовхом до написання багатьох її творів.

До назв етнічних земель, які трапляються в поезії Лесі Українки, належать Волинь, Поділля, Полісся, імпліцитна вказівка – означуване волинський і більш локальне київський. Поряд із назвами історичних українських земель використовується на той час недержавна назва території, на якій історично проживав український народ – Україна, фонетичний варіант Вкраїна. Саме ця частина земної кулі усвідомлюється Лесею Українкою як «Своя земля» [2].

Висновки. Фольклорні мотиви пронизують усю творчість Лесі Українки. Поетеса настільки любила України, кожний її куточок, а особливо – Волинь, Полісся, Галичину, що у своїх творах використовувала фольклорні аспекти цих регіонів. Актуальним залишається подальше дослідження фольклору у творчій спадщині Лесі Українки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій І. Леся Українка та її роль у мовній дискусії кінця XIX – початку XX ст. *Ідеологія національної аристократії (на пошану 150-річчя від дня народження Лесі Українки)*: збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції, 25-26 лютого 2021 року, Львів. Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2021. С. 118-123.

2. Українка Леся. Вибране (поезії, поеми, драматичні твори). Київ : Вид-во Дніпро, 1977. 837 с.

3. Українка Леся. Зібрання творів: у 12 томах. Київ: Наукова думка. Т. 1 – X11. 1975-1979.

4. Фольклорні записи. – URL: <https://www.lukrainka.name/uk/Folklore.html>.

Rudyka B. Folklore motifs in the creativity of Lesia Ukrainka.

The article deals with folk motives in the work of Lesia Ukrainka. In particular, poetry, poems, folk records, calendar-ritual songs, songs about love. Folklore folk-poetic epithets, comparisons, adjective and pronoun forms, colorful negative-estimated vocabulary, numerous crushing and reduced-smelled forms of nouns, adjectives, adverbs. In the work, the causes of significant use of folklore in the works of L. Ukrainka are investigated.

Key words: *folklore, folk motifs, literature, creativity, works, folk records, records of folk songs.*

Зміст

РОЗДІЛ І. МОВОЗНАВСТВО І МЕТОДОЛОГІЯ

Білик К. В. Вивчення образних мовних засобів на матеріалах пісенної творчості гурту Kazka на уроках української мови.....	3
Горбатенко І. С. Діалектизми у поетичному тексті Сергія Жадана.....	9
Зленко А. О. Семантика і поетика знаків-символів на позначення сільського простору у художній мові В. Голобородька.....	13
Калиш С. В. Емоція радості як об'єкт дослідження в сучасній лінгвістиці.....	18
Логвиненко А. М., Подосиннікова Г. І. Формування англомовної компетентності у техніці читання з використанням ігрових прийомів в учнів 3-го класу закладів загальної середньої освіти.....	23
Переваруха В. В. Англомовні запозичення у новинних текстах.....	29
Прихідько Ю. С. Риторична культура вчителя в жанрах академічного красномовства.....	34
Приходько О. А. Використання інтерактивної технології веб-квест у формуванні компетентності в професійному монологічному мовленні майбутніх учителів англійської мови.....	40
Проніна А. А. Лінгвометодична характеристика британських інтернет-видань як засобу формування англомовної комунікативної компетентності у читанні в учнів 9 класу ЗЗСО.....	46
Сердюк К. І. Харизма сучасного вчителя-оратора.....	51
Титаренко О. І. Мовна норма як центральна категорія лінгвістичної науки....	57

РОЗДІЛ ІІ. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО І МЕТОДОЛОГІЯ

Булгакова А. О. Особливості відтворення антирелігійних мотивів у перекладах роману Марка Твена «Янкї з Коннектикуту при дворі короля Артура».....	63
Драновська Є. О. Використання сучасних методів і прийомів під час вивчення фольклору у закладах загальної середньої освіти.....	69
Ковтун Т. В. Особливості вербалізації категорії експресивності у персонажному мовленні роману Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер і В'язень азкабану».....	74
Лисянська В. В. «Соло для Соломії» Володимира Лиса: художньо-естетична енергетика роману.....	82
Рудика Б. В. Фольклорні мотиви у творчості Лесі Українки.....	87

Наукове видання

ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць студентів

Видається щорічно

Суми: СумДПУ, 2021 р.
Свідоцтво ДК №231 від 02.11.2000 р.

Відповідальний за випуск: *А. М. Коваленко*
Комп'ютерне складання: *Є. В. Герман*
Комп'ютерна верстка: *В. А. Замошнікова*

Здано в набір 07.04. 2021. Підписано до друку 29.04.2021
Формат 60x84/16. Гарн. Times New Roman. Папір друк. Друк ризогр.
Умовн.-друк. арк.5,35. Тираж 100. Вид №9.

СумДПУ імені А. С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено на обладнанні СумДПУ імені А. С. Макаренка